

სალიტერატურო და სამეცნიერო ნახსენებანი ზეზნითი. ზაქოვის უომელ კვირა დღეს.

№ 20

მაისი 7 1895 წ.

№ 20

შინაარსი: მხილველი ზეზნის ნეკროლოგი, წერეთლისა. — მგერელია ნამუშაო ავაკასა. — გადასეული, ღმერთი დასეული. — სხვა-და-სხვა ამბები. — სეურადღებო ამბები. — შენიშვნა ავაკასა. — ზენი მოვლითა გ. წერეთლისა. — ენვერის ღვათაშობის ტაძრის წანგრევი. — გავრით პასუხი ფ. მანაძესა. — სეჟონი ხელი, ე. პანოვისა. — კრიტიკური რევიუ ნ. ურდანიასი. — სხვა-და-სხვა გავრითი რესეპციისა — ორიოთხე სიტყვა თონელ ჰომარესსა და დომანესსა ზღაღ. ი. კოშკიძისა. — განცხადებანი.

† მხილველი ზეზნის მიხედვითი სეურადღებო

მი, კიდევ ერთი მსხვერპლი იმ აუტანელის გარემოებისა, რომელშიაც არის ჩამდგარი უმალღესი სწავლა-განათლების მიღება ქართველი თაობის მიერ, ავიდრე შევიყვანო შენ გონების სინათლესა, წინ დაეუღლა ბუნებასა შენსა აუტანელი წამებანი სტიქიონთა მძინეარებისა და მას შინა გასვლა უვნებლათ ელირსოს მცირესა ოდენ რიცხვსა თქვენ შორისა“ — ამას იტყვის ღმერთი მრისხანე, ღმერთი ასარი ქალღველთა, რომელმან საჯოს მართალი და ბოროტსა მხოლოთ მიანიჭოს სიამე ამა სოჯლისა. ასე სასტიკათ მოქმედებს ჩრდილოეთის აუტანელი ცივი ჰაევა სამხრეთის მცხოვრებლებზე. რამდენი ახალგაზდა ნორჩი სიოცხლები საქართველოს შევი-

ლისა უღროთთ მოუკლავს ჩრდილოეთის სასტიკ ბუნებას და წაურთმევია საქართველოს ერისთვის მისი მომავალი ნაყოფი. ამაზე ნათქვამი: „ერთი ხელით მოგცე შენ სინათლე და მეორე ხელით განეაქარე იგი სიბნელის უკუნი“.

მხილველი ზეზნის მიხედვითი სეურადღებო თვის სამშობლოდან ტანთელი, ცხოვრებით საესე ქაბუტი, მაღალი ნიჭიერებით შემკული, იმედო თვის ქვეყნისა, მოსკოვს უმალღესი სწავლის მისაღებათ; მაგრამ სამხრეთის თვილ ჰაეში აზრდილმა მისმა ბუნებამ ვერ აიტანა სიმკაცრე ცივის რუსეთის ბუნებისა. საემა იყო მისი ერთი ვაცივება, რომ სიმთელე მისი დარღვეულიყო და ტანში გაჩენოდა საოცარი სენი სიჭლებისა.

ქლექი, ეს დამღუბელი სენი კაცობრიობისა ვანა მრავალ ახლათ მოვლინებულ უბედურ-

† მხილველი ზეზნის მიხედვითი სეურადღებო.

ბასთან ერთად არ შემოგვეჩინა ამ საუკუნეში?... განა ჩვენ რომ კავკასიაში გეჰონდა უნივერსიტეტი, მიხაილ ზელთუფლიშვილი და მასთან ათასი სხვა ახალგაზდა ნაწარმოი ქართველი უღროთთ გვევლინებოდნენ ხელიდან? რამდენია მიხაილისთანა წინაპირი ქართველი ახალგაზდა რუსეთის კორპუსებში, ინსტიტუტებში და უნივერსიტეტში უღროთთ სახელთა მბარბუთნი? ნეტუ რა ცოცხა მიუძღვის ასეთი კავკასია, რომ უდაბური ციხიბრის ქვეყანა კი ვიღრსა უნივერსიტეტს და ჩვენ კი ერთი უმაღლესი სასწავლებელიც არ გვეღრსა, რომ ჩვენი შვილები ჩვენსავე ქვეყანაში ამთავრებდენ უმაღლეს სწავლა-განათლებას. ითხრეთ და მოგვეცესთა—ამბობს სახარების სიტყვები, ჩვენი ქვეყნის მეტათურნი რომ უფრო გულმხურვალეთ მოკიდებოდნენ ამ საქმეს, ჩვენს ხალხს რომ შეგნებულთი ჰქონდეს უმაღლესი სასწავლებლის დაუქმება კავკასიაში, თავისი წელიწადი არ დეშურათ შესაწირავთ ამის გულისთვის, გამოედეთთ თვით ქალაქებს, სხვადასხვა კავკასიის ტომებს, სხვადასხვა წოდებებს, საზოგადოებთა და მცხოვრებთა, უტყველა მაღელ შეიკრიბებოდა საკმაო ღონისძიება კავკასიის უნივერსიტეტის დაუქმებისათვის. თუ კი რამდენიმე ეპიკარმა შეიძღეს იმდენი ფულის გამოღება, რომ საკმაო იყო ციხიბრის უნივერსიტეტის დაარსებისათვის და მთავრობამც უფრო ვეღარ განაცხადა ისეთი კანონიერი მოთხოვნილების წინააღმდეგ, განა ექვსი მილიონი კავკასიის მცხოვრებლებისა იმდენს ვერ გამოიღებდა, რომ ერთი უნივერსიტეტი დაეარსებინა და ჩვენი მოხარდი თაობა რუსეთის უღრმობელი ჰების სიფიცებს არ შეწირვოდა მსხერბოლათ?...

მიხაილ ზელთუფლიშვილი გადაიკვალა ოცდაექვსის წლისა. იმან დაასრულა სწავლა ქუთაისის გიმნაზიაში და, როგორც საუკეთესო მოწაფეს, დაენიშნა სტაჟენდა მოსკოვის უნივერსიტეტში. მან უკვე მოისმინა რუა სემესტრი იურიდიულ ფაკულტეტზე და ჰქონდა ამის მოწონება, რომ სახელმწიფო გამოსაცდელ კომისიაში დაეჭირა საბოლოო ეგზამენი და დიპლომი მიეღო; მაგრამ სამწუხაროთ განა და ავით ინფლუენციით, ფილტვებუ დაუსუსტდა და იძულებული იყო ამის გამო საჩქაროთ დაბრუნებუ-

ლიყო თავის სამშობლოში. ინფლუენციამ დატოვა მის აგებულებაში ისეთი სიცოცხლის მოაწყველი თესლი, რომ მას აქეთ ის კარგათ ვეღარ შეიქნა. წელს ის ჩაგდო ლოგინათ მოსწარუებულმა ქლექმა და ლოგინიდან აღარ ამდგარა. წარსულ წელს ის ამირიის ქალაქის წვერათ, მაგრამ ავითმყოფობის გამო იძულებული იყო თავი დაენებებინა საზოგადო სამსახურისთვის. ქართულ ლიტერატურაში საზოგადო ყურადღება მიიპყრო მისმა საბუთთანა კრიტიკულმა გარჩევამ „ოთარანთ ქერეისა“.

მიხაილ ზელთუფლიშვილი ჯერ კიდევ უნივერსიტეტი იყო, რომ შესანიშნავი იურიდიული გამოკვლევა შეადგინა და დასტამბა რუსულს იურიდიულს მურნალთ სტატუა საქართველოს შვერთებზე რუსეთის იმპერიათთან. ამ თხზულებაში მან მეცნიერული დასაბუთებით დამტკიცა, რომ საქართველოს ერს, როგორც თავის ნებთ შვერთებულს რუსეთის იმპერიათთან, თვისი თვით-არსებობის განმამტკიცებელი უფლება არ დაუტარგავს საერთაშორისო საპოლიტიკო კანონმდებლობაში. მას ყოველთვის შეუძლია აღძროს რომელსამე საერთაშორისო მორიგებაში თავის ენაობაზე კითხვით. ამ თხზულებით მიხაილ ზელთუფლიშვილი თვალსაჩინო ნაბიჯი წაადგმევინა ჩვენის ეროვნების საქირბოროტო საქმეს. უკანასკნელ ჟამს ის წმირათ იმეორებდა შემდეგ სიტყვებს:

„თვალწინ მიყრჩიან ყუეთესნი ყვაილნი მტყნარნი, მოამიკვდა ექვ-ქემუ ცხოველ-მყოფელი თვით სასოება“.

აპრილის 23, ნაშუადღის საწ საათს ეს შესანიშნავი ქართველი ახალგაზდა სამუდამოთ გამოეთხოვა ამ წუთისოფელს. მის გასვენებაზე დასწრო მთელი ქუთაისის ქართველი საზოგადოება. ამხანაგებმა, მეგობრებმა და ზოგიერთმა ქართველებმა უძღუნეს მას სასწორათ მზავალი ცოცხალი ყვაილენით შემეკული გვირგვინები.

შესაფერი და შესანიშნავი ზედწარწერა ჰქონდა ქუთაისის წიგნების გამოცემელ ამხანაგობის მიერ მოძღვნილ გვირგვინს.

„ეინ უწიის, რადენი საუნჯენი დამარხებთ ჩენა, ეინ იცის, თანა რადენი წარიდუ უჭირნი, რადენ იმედთ და ნუგეშთა კოკრათ ყვაილნი ჩაქტენ შენს გულში განუშლულათ, ეგრე უღროთ“.

გ. წარუთელი

მეგრული ნაამბობი

მეგრული ნაამბობი! ღმერთმა კი მოაკცეს, ძველთგან კი აზნაური მგელი მე ციყავი გვირობით და დღესაც კიდე არა მი-

ქირს რა, მაგრამ თვალი კი დოუდგეს დღევანდელ უკუღმართობას, რომ ვასავალი აღარაფერს აქეს. ეინდა რა დაევიჯრა? რაც ხარ, ის ნულა იქნებოდა და რაც ვითხრათ, გინდა, თუ არა, ის იყავიო. მომადგა ერთი გადამთიელი და დამიჯრინა: „მეგრული ხარ შენ“

და ქართველთან საერთო არაფერი გაქვსო“. მეუ-
 უტხოვია და ვუბასუხებ: მისთანას კი ნუ ბძანებ, რაც
 სათქმელი არ არის-მეთქი. ყურძით, მართალია,
 მეგრული ვარ, მაგრამ საზოგადოთ ქართველი ტო-
 მისა ვარ და დღემდის ჰორცა და ლხანაც მისი სა-
 ზიარო მქონია-მეთქი. ეს რომ მოვახსენებ, ისეთი შა-
 მომიყვარა, რომ კინალამ სული ხორცით გამოყვარა:
 „დღვის იქით აღარ ვაბეძო მაგის საქმა. ცოლად, რომ
 მეგრული ვარ და ქართველებთან საერთო არა გაქვს
 რაო“. რაღა გზა მქონდა, დავემორჩილე და მოვა-
 ხსენებ: ჰო, ბატონო, შენი ჭირიმე-მეთქი. „მავას ნუ
 ამბობ ქართულათ, მეგრულათ თქვიო“ — შამომიყვი-
 რა. მოვახსენებ მეგრულათაც: ქო, ბატონო, სკანი
 ჭირიმა-მეთქი. — ო, ო, ო! მაგრე არა ჯობდა, სულ
 სხვა სიტყვებია და უფრო კეთილ-ხმადინიცო. ისე
 ვიცხადებდნ მამის სული, როგორც მავას მართალს
 ამბობდ. დამტყრული რომ მივლს ჯობდა და და-
 ღრეკლი სწორს, ვის გაუგონა-მეთქი, ვამბობ ჩემ
 გუნებაში და თანაც მეცივნება. „რას იღრიჭებო?“
 მითხრა — „თქვენი ენისთვის ანბანიც სხვა გვარი ვა-
 მოვიგონეო“. ვამიყვირდა და აკითხებ: წ, ძ, ძ, ე და
 ამისთანის თუ არ ქართული ანბანით, თქვენი სი-
 ტყეით რომ ვერ გამოთქვამთ-თქო? — ეგ არაფერიაო.
 ქართულს კუდს გაუტყეებთ, რომ მისი ნამდვილი
 სახე დაეკარგვიოთ და მეგრულათ გამოვიყვანოთაო“.
 კი დაეპართოს, ვამბობ ჩემ გუნებაში, მაგრამ, ვი
 თუ ბოლოს ორივეს კუდა მაკვირებოთ და თევიც
 მოგიფიქრო-თქო. ვახსრება გადათხეილ და მოყვა:
 „ჯერ სად არისო?!. სამღეთო წერილი გადავითარგმ-
 ნეთ მეგრულათ, მაგ ახალი ანბანით უნდა დაგვბე-
 ჭდითაო“. ეს კი ვამიყვირდა და მოვახსენებ: — აჰ, ეგ
 არ მოხერხდება, ბატონო. ცხრამეტი საუკუნეა ქა-
 რთულათ გვიწერავს და გვილოცავს და ახლა მაგის
 გადადგმა სულ გაურჯულოება იქნება და არც გა-
 მავა მეგრულათ სამღეთო წერილის სიტყვები-მე-
 თქი. როგორ არ გამოვა; ჩვენ კიდევ გამოვიყვანეთ
 და მოვიჩინეთო. წამოკითხა მეგრულათ გადათარგმნი-
 ლი სამღეთო წერილი, მაგრამ მისთანა ვასაკონი
 თქვენმა მტერმა გაიგონოს, მე მაშინ გავიგონებ: „ღმე-
 რითი“ — „ლორანთი“, „ძე ღვთისა“ — „ლორანთის

სკულო“, „ქალწული“ — „უბოდიო“, „მერმე და მემ-
 რმე“ — „უტყილი და უტყილიო“, და სულ ამგვარე-
 ბით გამომიჭედა ყური. ვიციელე და ვიციელე; მა-
 გრამ ვინღა გამაბეღინა?!. „ნართელის ჩაყოლილი
 ჯობიაო“ — მითხრა და გამაწამა. ღმერთმა ისე თქვე-
 ნი მტერი შეაწუხოს და დალონოს, მე ამ საქმემ
 შემაწუხა ეს კიდევ არაფერი; ამას კიდევ ზედ უფრო
 დიდ ქირი დაერთო: „თუ საბუთი არ წარმოადგინებ
 აზნაური შეიღათაც ვერ გიცნობო“. ბატონო, ეგ
 რაღა ბძანება-მეთქი, მამა-პაპიდან საუკუნოები გა-
 რბიან, ცხოვრებაში აზნაურათ ყოფილენარ ცნობი-
 ლი და ახლა უნდა გამაზურჯიკოთ-მეთქი „მეგრს
 ნუ ლაპარაკობ, საბუთიო“ — დამიყვირა. მის; ბატონ-
 ნო, მქონდა ერთი საგვარეულო საბუთი, მისთანა,
 რომ ქვაზე რომ დავდევა, ქვას ვახეტოდა. დიდი ბა-
 გრატ მეფის ნაბაძები. ზედ საბუთზე თერთან ბძან-
 დება დახატული. სამეფო ბეჭედი ქვეშ აქვს დასმუ-
 ლი და შუაში ასე წერია. ვინც ეს პირობა გატე-
 ხოსო, წყუელი იყოს ღვთისაგან და ყოველი სასუ-
 ლიერო წოდებისაგანაც შეჩვენებულიო. ვთქვი, ამ
 საბუთს წინ რაღა უშეგნა, ვინ წაუვა-მეთქი და თა-
 მამათ გადაეცეა ვადამთიელს. ერთი კი დახედა, უკა-
 ნებ დამიბრუნა და მითხრა: „ეს წაიღე, ძმარში დაა-
 ლებ და როცა თავი გეტკინოს, შუბლზე შემოიდგ-
 ეია. ვერ ხედავ, რომ ეს ქართველი მეფის მოცე-
 მულია და თქვენ კი მეგრულები ხართო. თქვენი ბა-
 ტონები დაღანები იყვენ და იმათი საბუთო წარმო-
 ადგინეო“. რას ბძანებ, ბატონო-მეთქი?! ჩვენი მე-
 ფეებიც ქართველი მეფეები ბძანდებოდნ, დაღანე-
 ბი მათი ერისთავები იყვენ, მათგანვე ჩვენ მოღრა-
 ევებათ დაყენებული, და მოღურაის წყალობას ბა-
 ტონის წყალობა არ ჰჯობია-მეთქი? ამისთანეები
 კიდევ ბევრი რამ მქონდა სათქმელი, მაგრამ ერთი
 შამომიბღვირა და მითხრა: „ნუ წაიგდია ენაო. შენ
 ვინ გკითხავს, გოკს კული სად აბიაო. გეუბნები, რომ
 არც ქართველი ხარ და არც აზნაურიო, მეგრული
 ხარ და მეგრულათ უნდა ირიკოვო“. ახლა თქვენი
 ჭირი შემეყაროს, მე არ ვიცი და თქვენ მაინც მა-
 სწავლეთ, როგორ უნდა მეგრულათ რიკობა.

აკაკი

გადახვეწილი

(გუგუნი ჩემს მეგობარს — ს)

თვისტომოთ, ობლათ, ოხრათ დავდივარ;
 არც სამშობლოს, არც ძმას, არც თავს ვარ-
 გივარ;

მაგრამ გძინობა, ძაღო, გული და სული
 ჩემი მაინც სამშობლოა ტანჯული.

ჰოი! რათ მშვე? ღმერთო, ბედო, ბუნება!
 ან რას მიქალ ჩემო უჩინო რწმუნება,
 ნუ თუ შენს მსხვერპლს ასე ამდენ წვალებულს,
 არ მაქმარი, აწ არ მომცემ სინანულს.

ღმერთო, შენ ხარ ყველაფრისა მცნობელი;
 ავის, კარგის, გამსჯი გამსწორებელი,
 შეისმინე ჩემი წრფელი ვეგრება!
 მომანიჭე, რაც ჩემია — მტრებმა!

საცა ვიწვე, საცა ენა ჩაიღდგი,
 საცა შენვე სული შენი ჩამიღდგი,
 იქვე მომკალ, გინდა გლახა მთხოვარი,
 მხოლოთ ეს მაქვს მე შენთან სათხოვარი.

რა დამბადე, დამსახე—გამაჩინე,
 შენვე მიყმე, შენვე გადამაჩინე,

ნუ დამტანჯავ მე სხვის ძაღმომრებოთ,
 ვინაგრები, ხედვე უსამართლობით.

უთვის-ტომოთ, ობლოთ, ოხრათ დაედივარ,
 არც სამშობლოს, არც ძმას, არც თავს ეარავებარ;
 მაგრამ გრძნობა, ძალა, გული და სული
 ჩემი მაინც სამშობლოა ტანჯული.

სუცამბოლი

იასე რაჭველი

სხვა-და-სხვა ამბები

ქუთაისი. 21 მაისს, სულიწმინდის მოთენის დღეს გაიმართება სახალხო სერიზობა ღირნი ქალების სასწავლებლის სასარგებლოთ. ამასთანავე იქნება ყმაწვილებისათვის წაუგებინებელი ბაზრობა. ეინც ინებებს ნიეთის, ანუ ფულის შემოწირვის ბაზრობისათვის, დიდი მადლობით იქნება მიღებული საქმის მმართველისაგან—მარია იე. ტიმინკო-რუბანისაგან.

* *

საჩხერის მახრ. ეს მახრა მეტათ უნუგეშო მდგომარეობაშია სასოფლო გზების ცუდ-მდგომარეობით. მთელი ზამთარი და გაზაფხული, როცა წვიმიანობა, არც ერთ სასოფლო გზაზე არ გაივლება. გზები სულ შეკრულია მგზავრისათვის, რადგან შარა გზებზე საფლობებია, საიდანაც ევრც კაცი და ევრც ცხენი ფეხებს ევრ ამოიღებს. ამ დროს მისელა-მოსელა მეტათ ვასკურია, მიმოდან გზებს-ს მაგიერათ ყანებზე და ეზოებზე. ამით ორნარი ზარალი აქვს ხალხს: ერთი რომ ყანებში ნათესობა და ახალი ჯეჯილი ითვლება, ხლოო თვით ხალხი შორე მოვლით დანიშნულ ალაგას დროზე ევრ მიაწვეს ხოლმე. თვითონ საჩხერის დაბის ოკოლებში და ბაზრის გზაში ხშირათ ცხენი და კაცი იფლობა და წერილი ოთხეფი იხრჩობა. ამას გარდა რადგან ადმინისტრაცია გზების გაყეთებას სოფლებიდან გარეშო მთებში და ტყეებში ყურადღებას არ აქცევს, ხალხი უშეშობით და ხეტის უქონლობით მეტათ გაჭირებულ მდგომარეობაშია ჩაცვინული.

* *

ღაბა საჩხერე. აქ თავად-აზნაურობა და ეპკრობა თითქმის ოთხი ათას სულამდის ცხოვრებს. აქ არის ორი შკოლა, პოლიციის საბოქაულო და მოპრიებელი. სასამართლოს განყოფილება, ერთი სიტყვით მაზრის სამოსამართლო და საადმინისტრაციო ცენტრი. ასეთ ალაგს, წარმოიღვინეთ, ფოსტა არ მიღის.

წერილი და ოფიციალური ქაღალდები ხშირათ ოკკირაში ერთხელ არ მიუღდით. ამ სახით ეს კუთხე სრულიად მოწყვეტილია ქალაქებიდან. უფოსტობის გამო სახერხის მაზრა, საცა ითვლება ოკოშიცა ათასი მცხოვრებამდის, ისე მოწყვეტილია ქუთაისზე და თბილისზე, როგორც ციმბირი რუსეთზე. ვანა შესაწყნარებელია ასეთი მდგომარეობა, მაშინ, როდესაც ქუთაისის გუბერნიას საქმეა გადასახადი შემოუღდის, რომ სასოფლო გზებზე კარვით დაკეთდეს და საცა არ არის, ფოსტებიც დაიმართოს.

* *

თბილისის საადგილ-მამული კრებისათვის ეექილობის წარდგენა ერთი კვირის ვადით არის გადაწყვეტილი კრების დაწყებამდის. ამ გარემოებამ ექილობების რიცხვი საქმათ შეამცირა. კრებაზე სხვათა შორის განირჩევა შემდეგი საქმეები: 1, სამოსამართლო ექილის დაწესება. 2, მუდამ წელს უნდა წარუდგეს კრებას ექსტრაორდინარნი თანვის ანგარიშები. 3, ზედამხედველი კომიტეტის საქმის წარმოების გაუმჯობესება, 4, თბილისის ქალაქის მამულების მართვის ხარჯი უნდა შემცირდეს ერთი მეოთხედით, 5, და გირანეობის ფურცლები უნდა მიეცეს ხელში მსესხებლებს.

* *

„ნოვ. ობოლ.“-ს გაუგონია, რომ ამ წელს კევკისის აქეთა მხრის რკინის გზის მოსამსახურეებს გამოსვლიათ საჩუქრათ სამოც-და-ხუთი ათას ზუთასი მანეთი.

* *

თბილისის ბანკის გამგეობას და ზედამხედველ კომიტეტს შეუშუშებებია რამდენიმე პროექტი წარმომადგენლობითი წეს-წყობილებისა ბანკის საზოგადო კრებებში. იმათ პროექტებს საფუძვლიათ უღედის ის აზრი, რომ სათავად-აზნაურო ბანკის დამწესებელთა წარმომადგენლების რიცხვი რამდენჯერმე მეტი უნდა იქნეს მსესხებელთა წარმომადგენლებზე.

* *

კვირას, მაისის 7, მუშტაილის ბაღში იქნება წე-

რა-კითხვის საზოგადოების სასარგებლოთ გამოათა
ლი ლატარია-ალეგრი, იმედია, ჩენი საზოგადოება
არ მოაკლებს თავის თანაგრძნობას ამ საქველ-მოქ
მელა საქმეს.

**

გამოვიდა ახალი სახალხო წიგნაკი თვედრე
დუჟადო, ისტორიული ამბავი თვედ. ცინცადისა. თუასი
ერთი შაურია.

საყურადღებო ამბები

ქუთაისი. ქუთაისის ხმონებს წარსულ მარტის
შუა რიცხვში კრება ჰქონდათ ამ კრებაზე, უნ-
და გადაწყვიტათ მიღება ს. კლდიაშვილისა ქა-
ლაქის „არხიტექტორის“ თანამდებობაზე. ს. კლდია-
შვილმა გაათავა კურსი მოსკოვში. ამ ყმაწვილს ფუ-
ლით დახმარება აღმოუჩინა ქალაქმა, იმ დროს რადე-
საც ლ. ასათიანი ქალაქის თავით იყო და კლდიაშვილი-
სთვის ავადმდებულო იყო ქალაქისთვის ემსახურა.
ქალაქიც ამ მიზნით აძლევდა შემწეობას. უმეტესი
ნაწილი ქალაქის ხმონებისა სიხარულით მოგლო-
დენ ახალგაზდა „არხიტექტორს“ თავისუფალს ვა-
კანსიაზე; მაგრამ, კაცის გარედან პირმკინარ-მატყუ
არობამ და შიგნით ჭრელ გელურ უტულმართო-
ბამ სულ სხვაფერ და უტულმა მოატრიალა სა-
ქმე! კლდიაშვილი მწრალობდა დატოვებს! ეს ამბავი
ჩენი ვასაკერათ მიგვანია! კაცი სწავლის-
თვის ყიდის სახლ-კარს, მამა-პაპათვან დატოვებულს
ადგილ-მამულს, სწავლას ამთავრებს, ღებულობს
„რედაქციას“, რომ ყველა დარწმუნდეს მისი სწავ-
ლის სინამდვილეში და შემდეგ უნდა რომელიმე
თანამდებობას ხელი მოკიდოს მტკიცე ენერჯით,
მსურველია როგორც თავის თავს აგრეთვე საზოგა-
დოებასაც არგოს თავისი შრომა-მეცადინეობით; ად-
გილი არის თავისუფალი, უჯამაგირო და უადგილო.
სხვა არაინ თხოულობს, ამა, ამ მდგომარებაში
მყოფი გინდ კლდიაშვილი იყოს და გინდ სხვა ვინ-
მე, როგორა იფიქრებს, ვისაც სამი-ოთხი-ათასი მა-
ნეთი უმისოდაც ჯამაგირი აქვს, იმას ადგილს მიცე-
მენ და უჯამაგირო, უადგილო კაცს უხმით დატო-
ვებენ! ისიც კიდევ მაშინ, როდესაც სწავლის უფლე-
ბითაც არა აქვს დაბრკოლება. სწორეთ ამ გვარათ
დაიმედებულნი იყო ს. კლდიაშვილი იმ დროს, რო-
დესაც გააშავეს. ეფიქრობთ, მაგრამ ვერ ავეცხსნია, თუ
რა საფუძვლით უთხრეს უფრო ამ კაცს! კრების დროს
ზოგიერთმა წამოიყრანტალა: მაკ ჯერ გამოუცდელი-
აო! ნეტაი სად უნდა გამოიკადღას ეს კაცი? სადაც თვი-
სიანებში ვერ უშოგია თანაგრძნობა, სხვას რა პი-
რით უნდა მიმართოს; ჩენში გამოუცდელიობის მი-
ზეზით ადგილი არ მომცეს, თქვენ მომეცით ადგი-

ლი, გამოვიცდები და მერ ჩემს სამშობლოში მო-
ვიცმენ ადგილსო! (ეს ხომ ჩენი ქუთათური ხმა-
სნების საკუთარი ლოლიკა იქნება). მაღლობა ღმერთს
კიდევ, რომ სხვაგან ისე არ იქცევიან ამ გვარ შემ-
თხვევაში, როგორც აქ ჩენში. ამას შემდეგი გარე-
მოება გვაჩვენებს:

ამათვან დაწინებულები ს. კლდიაშვილი, რომ
დესაც უკანასკნელ კურსზე იყო, რაკი ნიჭიერათ და-
ინახეს, იქვე მოსკოვის „უპრავეში“ დანიშნეს „უნი-
სტკია არხიტექტორის“ თანაშემწეთ. მას ჰქონდა მი-
ნდობილი მოსკოვის ობერ-პოლიციმესიტერის სახლის
და კანცელარიის გადაცემება. ერთხელ კიდევ მიი-
ქცია მან იქაურ „უპრავეს“ ყურადღება მით, რომ
მან შეუტყუა სიყაბზე შენობის დროს „ულოდარჩის“
რომლისც ვისაც მაღლობა მიიღო. რაკ კურსი და-
სრულა, ის (ს. კლდიაშვილი) და კიდევ ორი „არ-
ხიტექტორი“ დანიშნეს კოსტრომის გუბერნიაში და
და კიდევ სხვა და სხვა ადგილებშიო, იმ სხვა-და-სხვა
საშუალო ტენზიკურ-ხიმიკურ სკოლებისათვის აშე-
ნიგული სახლების შესამოწმებლათ და ჩასაბარებ-
ლათ, სადაც რამოდენიმე თვე დაეყეს და თვითრათ
ათათ თუმანს ღებულობდენ. ახლა ვიფიქროთ: სა-
დაც იმისთანა ქალაქში, როგორც არის მოსკოვი,
ასეთი ყურადღება და ნდობა დაიმსახურა ს. კლდი-
აშვილმა და ისიც სასწავლებელში მყოფობის დროს,
ქუთათურ ხმონებისათვის რაღა გამოუდგარი შე-
იქნა? მაგრამ ჩენში, როგორც მოგვხანებათ, გა-
ძვერ-გამოძვერაობაა საჭირო და, ამა, ს. კლდიაშვი-
ლი, სასწავლებლის სკამიდან წვიდა გრძნობით ახა-
ლი წამომდგარი კაცი, განა ამ საქმეს მიყოფდა ხელს?
ქართული ანდაზა ამბობს: „შინაურ მღვდელს შენ-
დობა არა აქვსო“ და ასეც მოახდინეს! აუსუს მსკე-
ლობაე!

**

ქარაველის შვილი

სოფ. წყის (რაჭის მაზრა), ს. წესში ერთ მა-
ღლობ გოჩაყზე, მდინარე ლუხუნის მარჯვნივთ ამა-
რთულია ძველთვან ძველი ნაშთი „მინდა ციხესი“,
რომელსაც დღემდე კიდევ ნათლთმერჩინია, ზოგან ცოტა
ჩამონარეული და ზოგან მთელი კედლი. ამ უზარ-
მაზარ ციხეში დღესაც მოიპოვება შეიღამდე ოთახი,
ერთი პატარა ეკლესია, მრავალი ქვეერი და ერთიც

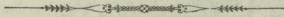
დიდი ჭური. ძველთაგან ვაღმოცემა რამდენი დღე წელიწადშია, იმოდენი კასრი ღვინო ჩადის იმ დღე ჭურშია. დიდი ჭურის გვერდზე არის იქითაქეთ ორი ჭა, რომელნიც დღესაც წყლით სავსენი არიან. ვაღმოცემა, ვითომ ჭებში რიონიდან უნდა შემოდოოდეს წყალი, მდ. რიონი იმ ჭებზე თითქმის ნახევარი ვერსის მანძილით იქნება მოშორებული. წელს აღდგომის კვირაში შალვა ერისთავმა წაიყვანა რაოდენიმე მუშა მინდა ციხეში და, ნანგრევულს მიწას და ქვითიერს თხრა დაუწყა. ნახევარი არშინი სიღრმე არ ექნებოდათ მოთხრილი, ცხის გულში, რ.იდესაც იპოვეს სამოცდათორმეტამდე ზარბაზნის ყუმბარები. წონით ზოგი 14 გირ. და ზოგი 13 გირანაქი. ვინ იცის დაქუტულს ქვითიერს ქვეშ მრავალი ძველი ნივთიც იქნეს! მაგრამ ჯერ-ჯერობით ყურადღება არაგის მიუქცევია მითვის. მრავალი ძველი ნაშთი დღემდე წმინდად არის დაცული რაჭის მაზრაში და მათზე მრავალი ისტორიაც ითქმის, მაგრამ ყოველივე უყურადღებოდ არის მცხოვრებთა დაუდევრობით. იმედია, ჩვენმა უცედავმა პოეტმა აკაკიმ რომ დაწერა ნასწავლი კაცების სიარული სოფელ-სოფელ, რაჭის მაზრასაც ესტუმრებიან და ზემდინვენით გაიკრიბენ ძველ ნაშთებს, მათზე თქმულ ისტორიას შეისწავლიან, შეგვარებენ ძველ ლექსებს, ლეგენდებს და სხვას.

ვანო ჭიჭი ნაძე

***

იქიდანვე, ამ დღეებში მივიღე, ჩენი დაულაღვი ქართული წიგნების გამომცემელ ბ-ნ ზ. ქიქინაძესაგან ხელის მოწერა, რომელიც პატიეცემული

ს. დ-ძე

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა

ოლა-მასრადინი ენა-მჭეერი კაცი ყოფილა და ბეგრი მისი ნათქვამი ანდაზათაც დავარდნილა, მაგრამ ხალხს ეს რომ არ უტყარებოდა მისთვის, საუკუნოების განმავლობაში ვისაც კი რამე უთქვამს, სუყველას იმ საცოდად მოვალს აწერენ, ასე რომ მისი სახელით წიგნებია კეცა-კეცათ გამოსული. რასაკვირველია იმ წიგნებში მესადელ და მეთათსდელ არ არის მასრადინის ნათქვამი, მაგრამ ახლა ბეგრიც რომ იუაროს, საიქიოს რაღას გააწყობს. უნდა იტყვიროთ საბრალლო მოლამ სხვების სისულელე და უშარილო ოხუნჯობა.

რაც ამ მოლა მასრადინს სიკვდილს შემდეგ მოუვიდა, ის მე სიკაცხელშივე მიმართება: ისეთ რამეებს იმეორებენ ჩემ ნათქვამთ და ჩემ ნაკესებს

მა ქიქინაძემ გამართა „საქართველოს რუსეთთან შეერთების ისტორიის“ დასაბუქდთ ღონისძიების მოსაპოვებლად; დაბეჭდას შემდეგ ყველა ხელის მომწერთ თითო ცალი წიგნის უფასოდ აღლუქვათა, სწორეთ ამ ხელის მოწერამ მომავლია ერთი ძველი ამბავი: ამ ოთხი წლის წინათ ამიერკავკასიის რკინის გზის სად. ქურდამირმა მსახურობდა ერთი ახალგაზდა ქართველი, რომელმაც მოკვართა თხოვითი — ერთი კარგი მოთხრობა დამოთვთარგმნე ილდათ სასარგებლო, განსაკუთრებით მოსწაყელ თაოზისათვის (სახელათ მგონი „შეგერდის დღურა“ უწოდა), მაგრამ, რომ დავაბეჭდინოა შეძლება ნებას არ მადლესია; თუ დამეხმარებთ ნივთიერათ, დაბეჭდას შემდეგ თითო წიგნს უფასოდ მიიღებთო, სხვა სადგურის არ ეციე და მანჯის სადგურის ქართველობამ კი 16, თუ 20 მანეთი (კარათ არ მახსოვს) ვადაცეციო. მას შემდეგ, ავერ მეოთხე წელიწადია და ზემოხსენებულ წიგნისა არაფერი ისმის; აღარც მთარგმნელი ბრძანდება რკინის გზის სამსახურში, რომ დაეკითხებოდით; ამიტომ იმედია ამ შენიშვნას შემდეგ პატიეცემული პირი გვაცნობებს ვაზ, იეგერის“ ან „კვალის“ საშუალებით, თუ რას მოხმარდა ზემოაღნიშნული ფული. იქნება ვინმე იფიქროს, რომ ჩვენ ენოეთ მარტო იმას, — წიგნებს დაგვირდენ და აღარ მივიღეთ? სრულებითაც არა! ოღონდ კი დაიბეჭდას, კეთილი მიზნით გამოცემული წელილი დანიშნულებისამებრ მოხმარდეს და ჩვენ მზათ ვართ, ხელმეორეთ ფულით ეციოდით, თუმცა სიმაართე რომ თქვას ცაქმა, ამნაირი დაპირება და მერე მოტყუება დიდ დაბრკოლებას გვიყენებს წინ, რამე საქველ-მოქმედო მიზნით ფულის მოგროვების დროს.

აკაი

ჩვენი მოვალეობა

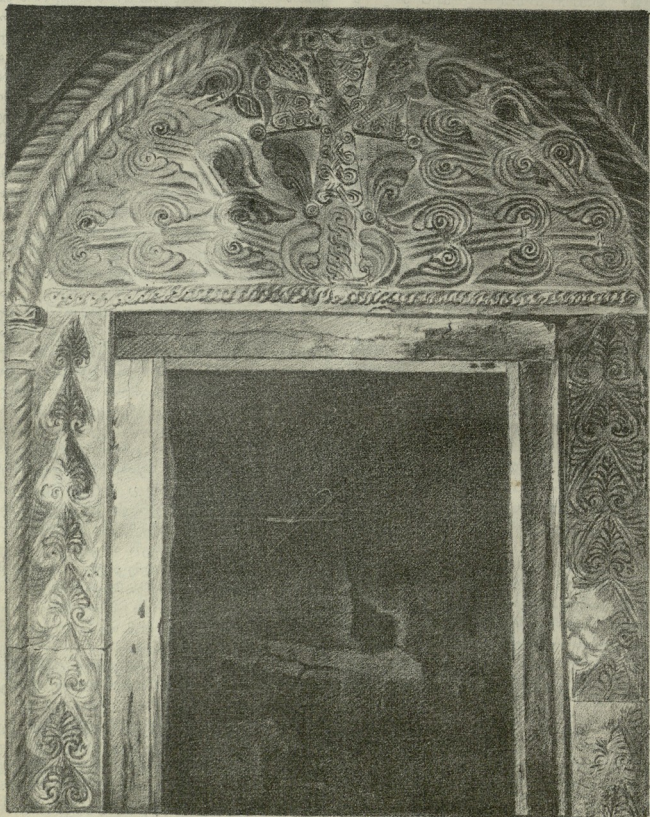

მ დღეებში ვახეთებმა მოგვიტანეს ამბავი რომ ენგერის მეცნიერნი ემზადებიან კავკასიაში მოსასვლელათ. მეცნიერი ზიხი ეს ორი კვირაა უკვე გამოიგზავრებულა ენგერის სატა-ბტო კალაქიდან ზუღადმწერიდან და, საცა არის, კი-ნდე მოაწებს ჩვენში. მას მოყვება პროფესორები ბალინტი და ჩადეკა, არხეოლოგი ოზინსკი და სომხის მწერალი ჩილინგარიანი. ამათ თფილისში და-ხედებიან რუსის მეცნიერები ვეიდენბაუმი, კულბერ-გი და რადდე. აქვე მათ შეუერთდებიან ორი სომ-ხის მეცნიერი, რომელნიც კარგი განვითარებულნი უნდა იყონ სომხეთის საეკლესიო ისტორიის ცო-ლნაში.

ენგერელი მეცნიერების განზრახვა, აღმოაჩინონ უძველესი კვალი ენგერის ერისა კავკასიაში: ისინი დარ-წმუნებული არიან, რომ უნგარი, ანუ მაკარ ნი, უნ-და ყოფილიყონ გამოსულნი კავკასიიდან. ამ გვარი ძიება და გამოკვლევა ევროპის მეცნიერებისა ერთ-ხელ კიდევ გეიმტიკებს იმას, რომ ევროპის განა-თლებული ერები თანდათან დიდ ყურადღებას აქცე-ვენ კავკასიის და კავკასიის ნიადაგზე უძველეს დრო-იდან დაბინაყებულს ერებს. ამათ შორის პირველი ადგილი უჭირავს კულტურული მხრით ქართველებს. მაგრამ თვით ქართველები გრძობენ, თუ არა საკი-როებას, რომ თავისი თავი გააცნონ ევროპას? სხვა რომ არა იყოს რა, მარტო შემოსხენებული ცნო-ბაც ვახეთებისა გეიმტიკებს, რომ ქართველები ამ მხრით ჯერ კიდევ ძილის ბურაწში არიან და ყვე-ლაზე უფრო სამწუხარო ის არის, რომ ჩვენი თანა-მედროვე მოღვაწეები და პერიოდული გამოცემები არც კი გრძობენ, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ერის მეცადინეობას, რათა მოიპოვოს რომლისამე უცხოეთის სახელმწიფოს სიმამტია თავისი ეროვნუ-ლი კულტურის გაცნობით. ჩვენი ესრეთ წოდებუ-ლი ნაქები პუბლიცისტები და პოეტები სულ სხვა-გან იტკირებიან; ჩვეულებრივ იმათ მიუყვრიათ თვა-ლები მხოლოდ ზნეულებსავე, საიდანაც ოღანვე გა-მაცოცხლებელი შუქიც აღარ არის მოსალოდნელი. ამ მხრით ჩვენის ერის დაახლოებებს ევროპასთან ისინი ჩვეულებრივით ეძახიან ფნტაზიის ნაყოფს და მეთაურ წერილებში გაიძახიან: სხვა მხრით გაეშუ-როთ, იქ არის ჩვენი ხსნაო. არ მოგვეცეს სიკვე, ამ ჭკუით არ იქცეოდნენ ჩვენი მეზობელი სომხები. იმათ თვლი ვაფაცრებულნი აქეთ ევროპისკენ და დაიძიებთ თუ არა იქიდან ეინმე კავკასიის შესასწა-ვლათ, მაშინვე წინ დაუხედებიან, ცდილობენ ხელ-

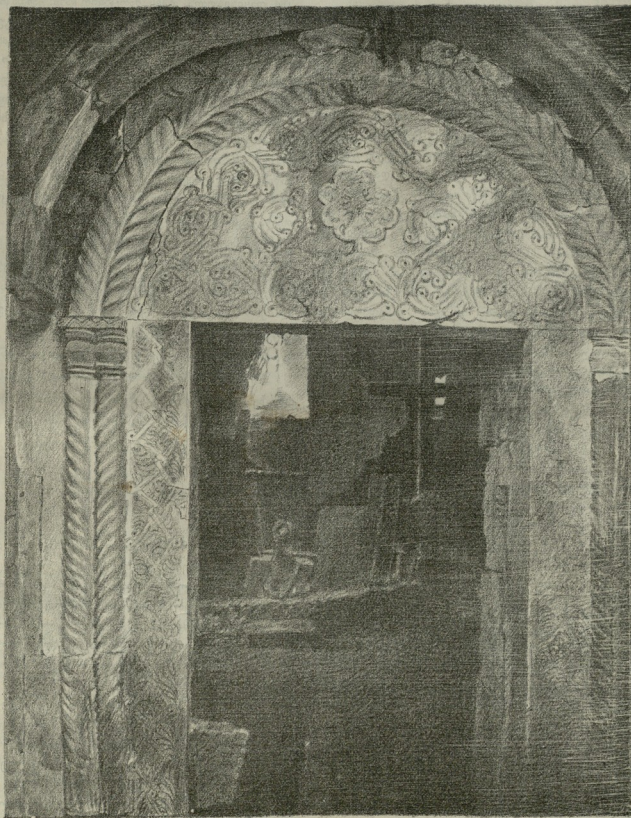
გაშლილი მასპინძლობით მათი გული მოიპოვონ და უხსნიან მათ თავის ისტორიულ საუფჯეს, უთითებენ თავის კულტურულ კვალზე, აგებიბენ თავის მნი-შენელობას კავკასიაში. მუდამ თან დაწყებიაან, არა-ვითარ ნიეთიერ ღონისძიებას არ ზოგვენ, რომ თა-ვის ერის მდგომარეობა კარგი თვალთ დაანახონ და ამ მეცნიერი მოგზაურის მეზებით მეგობრული თანაგრძნობა აღძრან ევროპის სახელმწიფოებში. ამ შემთხვევაში ყოველი მდიდარი სომხის ქისა ვახსნილია, მისი ეკლესვა და სამღვდლოება მომზადებულია წილილის გამოსაღებათ. ახა, ენახათ, როგორ ეიქცე-ვით ამ დროს ჩვენ, ჩვენ ქართველობა? — წარჩინეუ-ლი გვარის შვილები ან ადგილ-მამულს ყვიდით უცხოელებზე, რომ ქეიფში, ნადირობაში, კარტის თამა-შში და ღვინის სმაში ახოვრიტათ რაც მამა-პაპეულის გაყიდვით ფულებით მივიღეთ. მამ ეინლა არის ჩვენ-ში გულ-შემბატყვარი?... დავერბა მშვიდრი და ლა-ტაკი ინტელიგენცია, რომელსაც პრამც თუ შუე-ძლია წინ მივებოს ევროპის მეცნიერთა საქმებურ გულისწადილს ჩვენი ქვეყნის გაცნობისათვის, გაპ-ყვეს მას, აუხსნას ჩვენი წარსული ნაშთი ისტორიუ-ლი ცხოვრებისა, არამედ დღიეური ლუქმის შოვნაც სამძიოთ მიანიშნა. ამ შემთხვევაში ერთათ-ერთი ღო-ნისძიება დაგვიჩენია, რომ ჩვენმა საზოგადო საკრე-დიტო დაწესებულებამ უსაგძლოს ჩვენს მეკლდეა-რებს და ჩვენი ქვეყნის მკოდნე კაცებს საკმაო ნიე-თიერი საშუალება, რომ ევროპის მეცნიერებს უთანამ-გზავრონ ხოლმე და საკმაო ცნობა შევარტვიონ მათ ქართველების ცხოვრების შესახებ. მართლაც ჩვენი საზოგადო დაწესებულებანი და ფულით შემცდმ მე-თაური კაცები რომ გვივარგოდნენ, კიდევ უნდა მიი-პატივონ ხოლმე ასეთი პატივსაცემი სტუმრები თა-ვიანთ ოჯახში, გააცნონ ჩვენს ინტელიგენციას, გაა-ტანონ მათ სამგზავროთ მკოდნე კაცები, როგორც ამას ახერხებს ხოლმე თვით რუსის მთავრთა-ერთი მხ-რით და სომხის საზოგადოება - მეორე მხრით. დროა დავაჯროთ ჩვენი თავი, რომ თუ ჩვენ თვითონვე არ გამოვიჩინეთ თავგანწირულება ამ მხრით და, ეი-საც ჩვენვანს შევძლია, ნიეთიერი და გონებრივი ღონისძიება არ ვინმართ ხოლმე, სხვა უც-ხო ეინმე ჩვენთვის რათ იზრუნებს? ის კი არა, უფროც ეცდება, რომ ჩვენი ეინობა და ჩვენ-ზე ხსოვსა ევროპელებს თავშიაც აღარ მოუვიდეს: დღეს ენგერელი მეცნიერების მოსვლა კარგი შემ-თხვევაა, რომ სომხების წარმომადგენლებთან ერთათ ჩვენი ქართველი მისტორიენიც გავადგენით. მაგ-რომ ენახათ, რა ზომას მოიხმარებენ ჩვენი საკრედი-ტო დაწესებულებანი და ჩვენი შეძლებული ქარ-თ-ველები ამ საქმისათვის?...

გ. წერეთელი

ჩრდილოეთის კარის ზედა ქვიშის ტიპისა

დასავლეთის კანის ბეჭე ეზვევის ტაძრისა.

ეხვევის ლეთის-მშობლის ტაძრის ნანგრევი

(ბ. წერეთლის არქეოლოგიურ ექსკურსიიდან ევიზის სკოლაში)

ბეჭვიანიდან ხუთ ვერსზე ყვირილის ხეობაში მარცხნივ მდინარის ერთ ტყთან მთის ფერდზე მდებარეობს ძველი ტაძარი. სენაკების ნანგრევები ტაძრის ვარშემოა გვიმტიკცებს, რომ აქ უნდა ყოფილიყო მონასტერი და შკოლა. ტაძარი წარმოადგენს ბაზილიკის შენობას, რომელსაც შემოხვევია დასავლეთით და ჩრდილოეთით ექვსი მკვეტრი ხუთ კუთხიანები. „ეკლში“ დახატული დასავლეთისა და ჩრდილოეთის კარის ბეჭენი თავისი ჩუქურთმით წარმოადგენენ ფრიალ ძვირფას ნაშთს უძველესის ქართულის ხუროთ-მოძღვრებისას. ეს ორი ფასადი კარის ბეჭისა სულ სხვა-დასხვა ქანდაკის მოტივებით არის გამოყვანილი. ჩრდილოეთის ფასადზე ბეჭის თავზე არის ჯვარი, გრეხილით გამოქანდაკებული, რომელსაც სიმბოლურათ ფესვები განედლებია და გამოხლდა შევნიერი ნაყოფი, ფოთლებით შემკული. ეს ფოთლები წარმოადგენენ სიმბოლურათ სამებას; თალში. ჯვარის ორივე მხრით გადმოკიდებულიან ტენება, სიმბოლო ქრისტეს სარწმუნოების სიტკბოებისა. ფასადის სვეტებზე აკანტის ფოთლებს შუა გამოქანდაკებულია ბისონით შემოსილი მგფე; რომელსაც ხელეობი აღუყრია ზეისკენ, ვედრების ნიშ-

ნათ. დასავლეთის კარის ბეჭის ფასადზე კიდევ უფრო განსაცვიფრებელი წინდა ქანდაკია მოპირილი. ბეჭის თავზე შესწანიწნავია ამართული ჯვარი, რომლის საზე წარმოადგენს განსხრეებულ მგფეს, კვარცხლბეკზე დაყენებულს. ბეჭის მარცხნივ ჩანს ქანდაკით მოპირილი მთავარ ანგლოზი, რომელიც კარის გუმბათ არის დამდგარი. ამ ჩვენ ნახატზე არც მთავარ-ანგლოზია გამოხლული და არც ბისონ შემოსილი მგფე. საზოგადო შთაბეჭდილება ამ ფასადების ქანდაკების ისეთია, თითქოს ვისმე ქვის კვლებზე მიეფარებინოს მეტათ წმინდათ ნაკსოვი კრუფეფო. საზოგადო შთაბეჭდილება ეხვევის ტაძრისა კი მიემზავცება ვარკელაეს, თითქოს ციდან მოწყვეტალს და დედა-მიწაზე განართხულს. შიგნით კანკელი ჰქონია ამ ტაძარს მარმარილოსი, მაგრამ მისი მოქანდაკებული ფილაქნები წერეთლებს წაუღიათ ჯრუქს, როგორც შეუტყვია ადგილობრივი მოხუცებულის გლმეზბისაგან ბ-ნ გ. წერეთელს. კანკელის ნანგრევებში კიდევ დარჩენილა რამდენიმე მარმარილოს სვეტები და ერთი ფილაქვანი, ზედ გამოქანდაკებული ჯვრით. კანკელის სიძველე ამტკიცებს, რომ ტაძარი უნდა იყოს აშენებული მეტკებე, თუ მეფე საუკუნეში.

ტაძრის აღმოსავლეთის ფარჯრის სვეტ-ს საფეხურზე მარცხნივ არის არახული ფორმის ხუცური ასოებით ზეწარწერა: ქე. შე. ლგ. (ქრისტე შეიწყალე ლოგოთეთ (?), თუ ლეონ, გიორგი?).

გაკვრით პასუხი

ბხოვრებამ და გამოკვლივებამ დიდა ხანია დაგვარწმუნა, რომ ერთი აზრის მფარვესთან შეფარდება და შეჯობრება მეტ-ს თუ ნაკლების სისწრაფით გვახლოვებს ქვემარტებისათა; მაგრამ როცა ერთს რომელსამე გამოაკვეთულს და ნათლათ გამოთქმულს აზრს შეუფარდებენ არა აზრს, არამედ მართო სხვა-დასხვა ფეროვან სიტყვების აქეთ-იქით რახარუხს, ე. ი. ყოვლად უაზრობას, მაშინ სწორეთ დიდათ დაბრკოლებულია ქვემარტების კვლევა ძიების საქმე. ამჟომაც ყოველივე ქვემარტების მკვლევარი მოხარულია, როცა მის მიერ წარმოთქმულის და გამოაკვეთულის აზრის წინაშე დაუყენებენ პირდაპირ მის საწინააღმდეგო აზრს. ცრუ იქნება ეს უკანასკნელი, თუ მართალი, ეს სულ სხვა კითხვას შეეხება, ოღონდ ნათლათ გამოთქმული კი

უნდა იყოს, რომ შევიძლოთ მისი ასე, თუ ისე გარჩევა და დაფასება. საუბედურით, როგორც ჩვენ, ჩვენი მხრით, ეუკვირდებით ჩვენი ჟურნალ-გაზეთობის, თუ ეგრეთ წოდებული პუბლიცისტიკის მიმდინარეობის საქმეს ამ უკანასკნელ წლებში, ის (ჩვენი ჟურნალ-გაზეთობა) აცდენია ამ სანატრელ გზას და უგზო-უკვლით დახეტიალობს ჩვენი მწერლობის ხელ-უხლებლად არე-მარეში.

დიდი ხანი არ არის მას აქეთ (სულ ერთი წელიწადია), რაც ჩვენს მწერლობაში ჩამოვიარდა საუბარი კარლ მარქსის მოძღვრების შესახებ. მრავალი სენით დასწულეებულმა ჩვენმა საზოგადოებამ და უმეტესათ მწერლობამ აქაც გამოიჩინა ერთი თავისი ყველაზე უდიდესი სენი — უზსრბა. მათათლი, ეიმეორებ, მას მერამე დიდი ხანი არ ვასულა, მაგრამ ნათქვამია: სახეირო ხარს.... და სხვა... გამოითქვა თუ არა ს. ჯიბლაძის მიერ კ. მარქსის შეურყვევლი ქვემარტება კაპიტალისტურ წარმოებაზე და მის

განვითარებამ, ჩვენ ყოყონ-ყოყონა პუბლიცისტებმა მაშინვე მოიქციეს სახე განზე და მის მაგიერ, რომ რაიმე ნაირი, ცოტათ თუ ბევრათ, გამოარკვეული და ნათლათ დასახული აზრი გამოეთქვათ მარქსის საზოგადო თეორიის წინააღმდეგ, დაყოყონილდენ დიდი ხნიდან სხვების მიერ წარმოთქმული დახსენებული და დამალა სიტყვების განმეორებით.

რამადენიმე ხანია, რაც ჩვენი აწინდელი საზოგადოების ეთიარებათა შესწავლას შეუდგებო. მე მსურს გამოვიკვლიო ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების უძღურება წარსულში და აწმყოში, დაუსახელო მისი უმთავრესი მოვლები. *) ამ მიზნის მიხედნეით ჩვენი აუცილებლათ საქირაო დიალექტიკური მატერიალიზმის განმარტება, სხვათა შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას მივაქცევთ იმ საცალალო კითხვას, თუ რა გზას ადგას დღეს ჩვენი ქართველობა, მთელი ქართველი ერო, ნებისთ თუ უნებლოთ. ყველა ლაღებთ თუ რა—ღებთ იქ ნახეწ თაჟიანთ პასუხს დაწერილებით და გარკვეით; მაგრამ ეს არაფერს დაუშლის, თუ დღეს დღეობით რამოდენსამე სიტყვებს ეუძღვრებთ ბან ე. წ.—ს, რომელიც „იერიის“ ფურცლებზე უცხადებს ქვეყანას თავის უგზო-უკეობას და უმეტრებას. დანაშაულთ ნუ ჩაეთელი, მკობელი, თუ სიტყვამ დღესვე მოიტრანოს ბანი ლალიო, რადგანაც ამასაც ეტყობა მიდრეკილება ამ უგზო-უკეობისაკენ და რადგანაც ბანი ე. წ.—იც ესარჩლება მას.

მე მაქვს სახეში დღეს მხოლოთ ერთი წერილი ბან ე. წ.—სა, სახელდობ: „არსებობს თუ არა ჩვენში კლასთა ბრძოლა?“ (იხ. იერიას * 95 წ. № 73). შეიძლება ბან ე. წ.—ს სხვა წერილებიც ემეტლოს, მაგრამ მე იმათ აღარ გამოუღებებ; სამწუხაროთ ეს ერთი წერილიც ბევრს მასალას იძლევა ავტორის უგზო-უკეობაზე და უმეტრესათ მისი ლოდიკის სისუსტეზე. მამ პირველათ ეიკთხოთ: ეინა, რას გეასწავლის ბანი ე. წ.? აი, თეთთ ე. წ. წარმოადგება ჩვენს წინამე და გავაცრებათ თავის სწავლას: „მე ეამზობდო—გვეუბნება ის—რომ ჯერ ჩვენში საბაშინო წარმოება არ არის. ბ. ლალი ამზობს ამასვე, თუმცა სხვა სიტყვებით, ე. ი. ჩვენში კაპიტალიზმი არ არსებობს. ბანი ჟიბილიკი წინააღმდეგ: ლადრეს“ (სხვა ასოებით დაბეჭდილი ჩვენია). შემდეგ ბანი ე. წ. გვეუბნება, რომ „ჩვენს ხალხს ჯერ კიდევ ფეხი მაინც ნატურალისტურ წარმოებაში უღვია, რომ ჯერ კიდევ მარჯეთ ხელი ჩაგვიკიდნია ნატურალისტური წარმოებისათვის, რომ

ნატურალისტურის წარმოების სამფლობელოდ არ გამოუყურებართ და არც საქირაო, რომ გამოვიდეთ ჯერ-ჯერობით“. ამას შემდეგ ბანი ე. წ. თანაშით ბანი ლალის განაგრძობს, რომ ჩვენში ახლა წერილი მესაკუთრე მეტია, ეინემ მსხვილი, და რამ წერილი მიწათმფლობელობა იქნება უპარატესი ეორმა ჩვენის ეკონომიურის მდგომარეობისა... „ჯერ-ჯერობით—მოავითხრობს კიდევ ე. წ.—ჩვენი ხალხი მარჯეთ არის ხელო-ჩაკიდებული ნატურალისტურ წარმოებას სხვა არა იყოს რა, სარჩო მაინც მოპყავს და დიად, ეს დიად ღეთის წყალობაა ჩვენთვის, რომ ყოველიფერი საყიდელი ჰქონდებ ჩვენს გულს, რომ მხოლოთ ფულზე იყოს იგი დამდვარი, მამინე... „კაპიტალიზმი, ე. წ.—ს სიტყვით, მხოლოთ ევროპაში და ამერიკაში არსებობს, სხვაგან იმან, შეიძლება, თაჟის დღემაც“ ეერ იხეაროს. ამ სურათის შესაცხებლათ, საქირაო კიდევ ეიცოდეთ, რომ ბანი ე. წ. „კაპიტალიზმს ჩვენ მტრათ აღიარებს“ და მას უცხადებს სასტიკ ბრძოლას სულ ახალი იარაღით. ე. ი. „კოპერაციით სამაშინო წარმოების საუფქველზე, ძმური (!) შეერთებით ყველასი განუზრეველათ წოდებისა და სიმდიდრე სიღარიბისა“; „ეს იქნება გამოსადევი ყველასათვის: თაჟადისთვის, გლენისთვის, ჩარჩისთვის და სს., და თუ ჩვენში შინაუში ბრძოლა ატყდ, ეს იქნება მხოლოთ ჩვენი უმეტრების შედეგო“. ამ ნაირ ქცევას, თურმე ნუ იტყვით, „პროკრესი“ ეწოდება. მამსადადემ ეინ თქვა, რამ მოიტანა: სიდაური კლასთა ბრძოლა ჩვენში? ჩვენში მდიდარი და ლარბი, ფამამძლირი ჩარჩი, თუ მოეახშე და მათი საწოწელი ლატაკი და გინდ კაპიტალის პატრონი და მშრომელი ხალხი, ყველა ამათ ბრძოლა ერთია, ყველანი ერთ ტაჟაში იხრაკებან. ამისათვის, რა უნდა ჩვენში სხვა-და-სხვა დასებს? ჩვენში ერთი დასი უნდა იყოს, ერთი აზრი უნდა ტრიალებდეს. აი, ბანი ე. წ.—ს უკანასკნელი დასკვნა! მაგრამ ამამ ევრაჟერი ორიგინალობა გამოიჩინა ავტორმა. სხვებს რომ თაჟი დაეანებოთ ბანი ფელეტანისტი ლალი ამავ დასკენამდე მივიდა (იხ. ამ წლის „იერიას“ №. 15 წ. № 6. *)

აბა, ერთი დაუტყობელი, მკითხველო, ამ საგანს და განსაჯე, თუ რას მისაწავებს ჩვენი ყოყონ-ყოყონა მწერლების ქადაგება იმის შესახებ, რომ ჩვენში არ უნდა არსებობდეს სხვა-და-სხვა დასები, გარდა ერთი იმათ მიერ გამოგანილიისა, რომ ჩვენში რაღაც ნაირი გაუგებარი საწაულის მეოხებით ცხოვრების ჩარჩი მდიდრისთვის და ლატაკისთვის სულ

*) რამეწინამე ნ. კორდნანდ შეესო ამ საგანს თავის საყრდნელო წერილში „ეკონომიური განვითარება და ეროგება“ (იხ. „მოამე“ №. 15 წ. № 6.)

*) შეადრე მეთაური წერილა მისივე ამ წლის „იერიას“ 15 ნომერში.

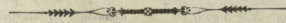
ერთნაირათ ტრიალედდეს. რასაკვირველია, ცხოვრება, როგორც ამოხბს ს. ჯობლაძე, ნა—ლებს კიარა, თვით ნალების მკედლებსაც არ ეკითხება, ისე მისწრაფება იმ გზისკენ, საითკენაც მას მიუთითებენ განსაკუთრებით და განსაზღვრული კანონები ისტორიული მოძრაობისა, ხალა ჩვენი უსუსული პუბლიცისტების ზღიპინი და გოადება აწინდელ საზოგადოებრივ კლასთა შუა განხეთქილების ჩამოგარდნის თაობაზე მარტო იმათ უმცირებას, მარტო იმათ ცხოვრების სრულიად არ ცოდნას მოასწავებენ. ადამიანთა საზოგადოებამ არ იცის იმისთანა ხანა თავის წარსულს ცხოვრებაში, როცა რომ არ არსებულყოფს წოდებათა, თუ კლასთა შორის, მგერა თუ ნაკლები, განხეთქილება და წინააღმდეგობა, ცოტათ თუ ბევრათ გამოაშკარავებული ბრძოლა სხვა-და-სხვა საზოგადოებრივ წოდებათა შორის. ჩანაირიც უნდა იყოს ვარგვანი შენობა საზოგადოებისა, ჩანაირათაც დაკლავნილი და დახლართული იყოს ბრძოლა მასში სხვა-და-წოდებათა შორის, ჩვენ ახლა ნათლათ შეგვიძლია ვავა—ჩითოთ მასში ორი ერთი მეორის მოწინააღმდეგე წოდება, ანუ კლასი: კლასი გამარჯვებულთა ანუ სხვისი ოფლით და შრომით მადარათ (რიცხვით ნაკლები) და კლასი დაბარულთა (უმრავლესობა). მარტო პირველ ყოფილ საზოგადოებაში ვგრეთ წოდებული არხალეი კომუნისმის არსებობის დროს დასაბუთებით შეგვიძლია აღვიპიროთ, რომ ამნაირ განხეთქილებას არ ჰქონდა ალავი, რადგანაც იმ დროს თვით საზოგადოებრივი წოდებებიც არ არსებობდენ. მაგრამ მას აქეთ, რაც შრომამ იწყო თანდათან განვითარება სოციალურათ და მით შეიქმნა სიმდიდრის და კულტურის წყაროთ, მშრომელის მხრივ იწყო აგრეთვე განვითარება სოციალავემ და უმცირებამ, მუქთა-ჰამიას მხრივ კი პირიქით უფრო და უფრო განვითარდა და გაუძღურდა სიმდიდრე და კულტურა. c'est la loi de toute l'histoire jusqu'a nos jours: (K. Marx. Revue d'economie politique, 1894. une lettre de K. M.). ჩვენი დროის წარსულ დროებიდან ვანსხეავება უმთავრესათ იმაში მდგომარებას, რომ თუ ერთთ მხრით, განხეთქილება და ბრძოლა ორ საზოგადოებრივ კლასთა შორის სულ უფრო და უფრო გამწვავდა, მეორე მხრით, რასაც უპირველესი მნიშვნელობა აქვს, შრომის წარმოადგენელთა შორის სულ უფრო და უფრო თვის იდგამს თავის თავის მდგომარეობის შეკვნების საქმე, დაწინაურებული ქვეყნებში მიანც. აი, რაში მდგომარეობს უმთავრესი თავდები უმრავლესობის ბედ-იობლის გა-

უმჯობესობის საქმის აწყოში და მომავალში. ბ. ბ. ვ. წ—ებს, ლალებს, თუ ნა—ლებს რომ კითხოთ, იმათ პოლიტიკური ეკონომიაც კი შეუსწავლიათ, მარქსის თეორიის არსებობაც კი შეუტყუეთ და მათი სიტყვით მათ მოწინააღმდეგეთ მთელი ახალ-ალბრძინებელი მეცნიერების ანბანიც კი არ ესმის. მაგრამ ვაი მათ, თუ სულ ამის წინააღმდეგი გამოდგეს! მოისმინეთ:

როცა ლალები, თუ ნა—ლები, ჩვენ გვიკითხვენ ლექციებს პოლიტიკური ეკონომიის მეცნიერებაზე და სხვებს უკვირებენ ამ უკანასკნელის არ ცოდნას, იმედი უნდა ექონიოთ, რომ ხსენებული მეცნიერების ანბანა თვით მათ მიანც უნდა იცოდენ, ე. ი. უნდა იცოდენ, რომ პოლიტიკური ეკონომია, როგორც გეასწავლის ფრ. ენგელსი, არის ნამდვილი ისტორიული მეცნიერება, რომ ყოველ განსაზღვრულ ეპოქას აქვს თავისი განსაკუთრებით ეკონომია, ასე რომ ერთი რომელიმე ეპოქის ეკონომია სრულიად არ ეთანხმება მეორე ეპოქის ეკონომიას, მავალითათ, საშუალ საუკუნოების ეკონომია, როცა ბატონ-ყმობა მეფობდა, სულ სხვა, ვინმე ჩვენი დროის ბურჟუაზიული საზოგადოების პოლიტიკური ეკონომია, როცა შრომა განთავისუფლებული პოლიტიკური მოწინააღმდეგე. ასევე ითქმის მომავლის ეკონომიაზედაც, როცა შრომა განთავისუფლებული ეკონომიური მოწინააღმდეგეა. თქვენ კი, ბ. ბ. ვ. წ—ბო, ლალებო და ნა—ლებო, უნდა უწყოდეთ, რომ ის პოლიტიკური ეკონომია, რომლის ცოდნას თქვენ იყენით და რომლის საშუალებით გასურთ დაიკითხათ ნატურალისტური წარმოება, რაც შრომის პოლიტიკურ მოწინააღმდეგე წარმოადგენს, პირდაპირი ნაყოფია ბურჟუაზიული წეს-წყობილებისა. მანასადავმე, ყოველად შეუძლებელი უნდა იყოს, რომ ბურჟუაზიული მეცნიერების წყალობით ვინმემ დაიცვას ნატურალისტური წარმოება, მაგრამ თუ სიტყვების ნამდვილი მნიშვნელობას მიეყვებით, სწორეთ რომ ასე გამოდის, და, აბა, მოდით და ნუ დაულოცავთ ჩვენს აუტორებს პოლიტიკური ეკონომიის ცოდნას. მაგრამ ვინ იცის? შეიძლება, ისინი თავის უნებურათ იცავენ ბურჟუაზიულ წეს-წყობილებას...

ფ. მანარაძე

(შემდეგ აქნება)

ს ვ ი მ ო ნ ხ ე ლ ი

(ისტორიული მოთხრობა)

X

შეშვება *)

1583 წელს ლეინობისთვის დამდევდნად არა ჩვეულებრივი მოძრაობა დაეტყო თბილისს. თვის თექვსმეტს ალიონზე დაიძრა შურის ციხიდან ისმალის ჯარი რაზმ-რაზმით და კოჯრის ფერდობებს აფინა. როცა სემიონმა დათვალა მტრის ჯარის წყობილება, როცა მიხედა იმათ მოძრაობას მიზანს, დარწმუნდა, რომ გამოკდილ სარდლებთან ქკონდა საქმე.

ქართველების რაზმები მაშინვე დაწყვენ სემიონის ბძანებისამებრ და დაიჭრეს ნაჩვენები ადგილები. ქართველები უფრო მოხერხებულ ადგილებზე იდგნენ, რადგან ზევიდან იყვენ მოქცეულები და ზურგსაც მიუყალი სალი კლდეები უშვარებდნ.

დაიგრილა ზარბაზნმა, გავარდა თოფი, დაიწყო ბძოლა. ორივე მხრიდან შეხილათ, აუჩქარებლევ მოქმედობდნ, ორივე მხარეს ესმოდა, რომ ახლა უნდა გადაწყვეტილიყო იმათი ბედი. შენიგთდა ბძოლა, ქართველებს ყველა მხრიდან ემატებოდათ მებრძოლები, რადგან თბილისის გარშემო მდგომმა სარდლებმა დაზაუნეს მეფესაკენ შეშეული ჯარები. რაზმები დროსა გაშლილი მოეფინებოდნ კლდეებს ოსმალელების ჯარის უკან კი ვერც ერთი ქართველების რაზმი ვერ მოექცა, ვერ მოწყვიტეს ოსმალეები ციხეს, რადგან ხევის პირები ციხიდან დაწყობილი ზემომდინ გაემარებინათ და ზურგი შეენახათ. ხელჩართული ომი შენიგთებული იყო, როცა სემიონ მეფე გამოიყვანეს შუაგულ ბძოლიდან და კარავში შეიყვანეს. მამად-ფაშას შეხვედროდა პირდაპირ, ცხენიდან ჩამოვდო, თითანაც კრილობა მიელო. მეფე არ ისვენებდა, ისევ ომის ველისკენ იწვედა.

— მომგვარეთ ცხენი! ცოტაცა და თბილისი ჩემია! იძახდა მეფე.

— არ შეძლება, ბატონო მეფე! ევანებ, აღარც საჭირო იყო, მიუგო ერთმა მხლენებლმა.

— მამად ფაშის ჩამოვარდნის უმაღლვე დაიძრა თათარი. ასან-ფაშამ ევლარ შეიბავრა ჯარი. შურის ციხისკენ გაეშურნ, მაგრამ საჩინომ მიაღწრა, თათარი ხედახვე დეშევა, — თქვა შემომარმა, რომელიც მეფესთან მივიდა მოაშვებ.

— მამად-ფაშა სასიკვდილოთ დაგიტრიათ ბა-

ტონო! ასე გვიამბეს ტყვეებმა — მოახსენა მეორე მოაშვებამ.

— არა! ხანჯალი ცოტათ აისხლიტა ჯაჭვმა. ჩემი ტყვე იქნებოდა ფაშა, თუ სხვისი შუბი არ მომხვედროდა.

— დაბძანით, ბატონო მეფე! შეხსენით იარაღი, გახადეთ ჯაჭვი! — უბძანა ექიმმა, რომელიც შემოიყვანეს კარავში.

სამკლავე რომ შეხსნეს, მეფეს ფერი წაუვიდა ექიმმა გასინჯა კრილობა და თქვა:

— შუბს მთლათ გაუღლია მკლავში, მაგრამ, მადლობა ღმერთს, ძვალი დაშვებული არ არის.

ამ დროს შემოვიდა სხვა მოაშვებ, მტრის დროსა მართავ მეფეს და მოახსენა:

— საჩინო ბართაშვილმა მოგვართათ შურის ციხიდან. იქ თქვენი ბაიბაი ამართ თქვენ შვილობის აშვებს კითხულობს, ბატონო მეფე!

— ამირ სპასალარი სწორეთ ჩემი მარჯვენა! ისე უთხარ ჩემ მაგირათ საჩინოს. შემხვევს ექიმი კრილობას და მეც ისევ ჩამოვალ ოპში.

— ბატონო მეფე! საამ თურქისტანიშვილის რაზმმა მოუწოა ისნიდან და მეტები აილა. ჩენნი დროსა ამართ ციხეზე, — მოახსენა სხვა მოაშვებ.

— ისე ორბელიშვილს და ზაზა ციციშვილს აცნობეთ ახლვე, მიაშველონ ჯარი. უთუოთ გაიმბგრონ ციხე!

— დაკადლი მამად-ფაშა განჯის კარის კომში შეიყვანეს. მიუღი თათრის ჯარი იქ მიგროვდა. ბართაშვილი დაევიჭრეს. — მოახსენა ახალმა მოაშვებმ

— ბართაშვილი? საჩინო?! ახლავ აქ მოიყვანეთ დატკრილი! უთუოთ უნდა მოიპრჩინო, ექიმმაშო!.. ცხენი! მომგვარეთ ცხენი! შემუთოდა სემიონი.

— არა, ბატონო, ვერ შეიძლება: ბერ სისხლს უღენია, მოახსენა ექიმმა.

— შოშა სააკაძემ კლდე-კლდე მოუწრა თავისი ჯარით, კრწანისის ბალებდნ აპრობს განჯის კარებს დატყეს. თათარი ისინი ხიდს მიაწვდა, მაგრამ ჩენები არ უშვებნ. ისე ორბელიშვილი და ზაზა ციციშვილი მეშველენ თურქისტანიშვილს. არჩილ მუხრან ბატონაშვილი სეიდაბადში აწყობს გაუანტულ ჯარს, — მოახსენა ახალმა მოაშვებმ.

სემიონი დაფიქრდა. მერე უბძანა:

— არ გაბედოს სააკაძემ განჯის კარებიდან შეზრძოლება და გზის შეკრა! ახლვე დაიწიოს უკან, შურის ციხის წინ გამარდეს: იქ იქნება საჭირო იმისი ჯარი, თუ თათარი ისევ მიაწვდა ციხეს. არ-

*.) ახ. მკვლ. № 19.

ჩილმა ცხენოსანი ჯარი მიაშველოს ხილზე. დანარჩენი ჯარი განჯის კარისკენ წასწიოს. სამივე მხრიდან შეეკრან, წინ წასწიონ, განჯის კარის წინ არაფერი დაუხედეს, სოღანლულის გზა არ შეკრან—ბძანა მეფემ.

მტერი გამწარებული იბრძვის, ზღვის ტალღებით აწყდება აქეთ-იქით. ამირ-სპასალარი დიკჭრა. ვი თუ მეც ვეღარ შევძლო, როგორღაც ესუსტელებო... ვგონებ, შემწინებული თათარი გაქცეას იჩეხეს, მეტარღე მაშინ, როცა წინ გზას გახსნილს ნახავს, ფიქრობდა მეფე.

— გამიგე, მახებრებს თუ ვერა ჩემი ბრძანების შესრულება! უბძანა მეფემ მხედარს.

გვიდა მხედარი. კარავში ბარათაშვილი შემოიტანეს. საჩინოს მუზარადი ჰქონდა გაჩხილი, სისხლში იყო მოსერილი. სვიმონმა რომ ნახა დაჭრილი, წამოიწია და შეძახა:

— გამსხებრპლეს?! ჯერ აღრეა ჩვენი სიკვდილი, საქართველო ვერ აიტანს..

ექიმმა მაშინვე მოახდევინა მუზარადი, მობანა ჭრილობა, დასველებით გაშინჯა და სისხრული დაეტყრა სახეზე.

— ვმადლობ ღმერთს! უბრალო ჭრილობაა, მუზარადს ძლიერ უშველია. თავი შეპატყვევია და იმისთვის შეჭილანებია გული—თქვა ექიმმა.

— ისნის ხილის ყურებიდან დაპირუნეს ჩვენებმა ოსმალებმა, სააკაძე შურის ციხის მხრიდან შემოიერთა იმით, არჩილმა თითქმის აბანოებამდის წაიწია, თათრები განჯის კარს შეტუშდნენ, მოახსენა ახალმა მოამბემ.

საჩინო ჯერ ცნობაზე ვერ მოსულიყო, ისევ ომისაკენ ჰქონდა გონება, ომისაკენ, ბოდავდა.

— მტკერისკენ მივრეთ! მტკერისკენ!.. სვიმონი ხომ ფალავანზე ზის?.. დარჩი! დარჩი!.. შემოირიხნა სხვა მახარობელმა და მოახსენა მეფეს:

— ბატონო! ბატონო! ოსმალებმა გააღეს განჯის კარი, მთელი თათრის ჯარი გავიდა, სოღანლულის გზას გაუდგნენ, განჯის კარი არჩილმა დაიჭირა. დიდი ბრძოლა გამოიარა.

— ახლავე აცნობე, რომ არჩილი და თურქის-ტანიშვილი შეეზადონ და მიყვეთ გაქცეულებს შორის ახლო. გაუტყობებლათ ნუ შევბმთან, ზევით მხარეს მოექცენ, რომ ეგებ იაღლუჯისაკენ წავიდეს მტერი, თორემ სოფლებს აგვიოხრებენ. ტყვეები და ჩამორჩენილები თბილისში გზავნონ. მაინც ახლავე აფრინეთ კაცი თელეთის გზით, აცნობეთ წალახურს, კუმისს, კოდას, მარაბდას კოშკებში შეეფარონ!—ბძანა

ნა მეფემ. მერე დაიჩოქა, მადლობა შეწირა ღმერთს:

— ვმადლობ შენ, უფალო, რომ მომასწარმტრის დაძლევის და თბილისის განთავისუფლებას! გადმოხედე მრავალ-ტანჯულო საქართველოს! მაღორსე, ენახო ის გათავისუფლებული, შეერთებული, ძლიერი!

მეფე რომ ლოცულობდა, საჩინო გონებაზე მოსულიყო, ყურს უდებდა; მიხედა რას ნიშნავდა მეფის ლოცვა, წამოაჯდა და სიხარულით მიმართა მეფეს:

— ბატონო, დიდებულა სვიმონ! თბილისი აიღეთ?..

— თბილისი ჩვენია, დაიძლია მტერი! მიუგო სვიმონმა და გადახეცა თავის ერთგულ სარდალს. მოისმა ჯარის ფეხის ხმა და ჯარის სიმღერის გრვეინვა, მეფის კაზას მოადგა ომ-გადახდილი ჯარი რაზმი რაზმზე. წინ საქართველოს მთავარ დროშას მოაფრიალებდნენ. ისევ ორბელიშვილმა შემოიტანა ოსმალების დროშა, მეფის ფეხის წინ დაავლო და მოახსენა.

— ძღვევა-მოსილო მეფემ! თქვენმა გმირობამ, თქვენმა ბრძნულმა განკარგულებამ თბილისი გაათავისუფლა მტრისაგან. თბილისის ყველა სიმაგრეები თქვენს ხელშია. გათავისუფლებული ხალხი აღტაცებით ელის თავის მხსნელ მეფეს!

ამავე დროს გზაზე გამოჩნდა თბილისის სამღვდლოება, რომელიც საეკლესიო დროშებით, ხატებით გამოსულიყო სვიმონის შესაგებებლათ. სამღვდლოება გალობით მოდიოდა. მივიდნენ პატრიარქადმი მოქალაქეებიც, გმავს პურმარაილი მობრთვებს, მთელი ქალაქი მიმსულიყო მეფის სანახავათ და კლდეს ამოჰფეროდა.

ოსმალების ჯარი თითქმის მთლათ, თუმცა ნაწილი-ნაწილი, ჩაუვარდა ქართველებს ხელში, როდესაც ასან-ფაშა მიეშურებოდა გზას. ქართველებმა ისევ დაიმორჩილეს თითქმის ყველა ციხეები, რომლებიც კი ავლა თათარს ამ შემოსევაზე.

ხონთქარმა რომ შეიტყო ეს ამბავი, ფიცხლავ მოაშველა მთავარსარდალი ფერად ფაშა დიდი ლაშქრით, მაგრამ სვიმონ მეფემ დიდი თავ-განწირულებმა, საკვირველი მოხერხებმა გამოიჩინა და ერთი დაკერით გააქრო მთელი ოსმალი და მოაშქარა ხატის სოფელში. ამ გამარჯვებას შემდეგ სვიმონმა აიღო დმანისის ციხე და მთელი დმანისის ხეობა დაიპყრო.

ვ. ხარაიცი

(შემდეგი იქნება)

კრიტიკის კრიტიკა

(ფეკტორები ისტორიული პროცესისა ფსისი. „ჰეპლი“ № 49—52 1894 წ.)

6) აღდამიანთა საზოგადოება ჯერ ერთნაირს ეკონომიურს ურთიერთობასა და განწყობილებებს ექვემდებარება, ამას შემდეგ მეორე ნაირი უსათუოთ მოდევს, მეორეს მესამე და ამ რიგათ უნდა თუ არა, საზოგადოება მიანიც ეერ აცდება ამ სხვადასხვა სტადიებს (საფეხურებს) ეკონომიურის განვითარებისას. საზოგადოებამ ეს სტადიები აუცილებლოთ უნდა განელოს ასე მორიგათ*. კარგა მგეტყუოდეთ ვინ დალწესა საზოგადოებას, ვინდა თუ არა ეს საფეხურები ვაიარო და რამდენია ეს საფეხურება? ნუ თუ ეს დიალექტური მატერიალიზმის მოძღვრება გგონიათ? ბერი საზოგადოება ყოფილა და არის, რომელიც პირველ სტადიასაც არ ვაკლებია. საზოგადოება ვითარდება იმდენათ, რამდენათ ის ავითარებს თავის საწარმოვო ძალას; თუ ეერ განვითარა, ის მუდამ ერთგვარ მდგომარეობაში რჩება. ეს გრძელდება მანამდის, სანამ უფრო განვითარებული უცხოელნი მას არ აღგაეენ დედამიწის ზურგიდან, ან და არ გამოეყენენ პროგრესის გზაზე.

7) აღდებუნებოვანი და დებუელი ადამიანები ფეკტაა, მეტი არაფერი! მათ იმდენივე მნიშვნელობა და ზეგავლენა აქვთ ისტორიაში, რამდენიც თვით უკანასკნელ კატუნას—სიცილილის სულ უბრალო შვილს, არც მეტი არც ნაკლები“. ესეც ავტორის ფანტაზიაა. მარქსი ბ. ლალს უდრისო, მოდიოთ და ნუ გაიცივებოთ. ლევის მადლით, ეს ასე არ არის და არც მარქსისტები ამზობენ ამას. ეს თქვენი გამოკონილა და თქვენიოფის დავეითია.

ბ.ნი ფხა ამ სიტყვებით ათაეებს დიალექტური მატერიალიზმის მოთ.რობას: „ი ეს არის მოკლეთ (1) დედა-აზრი (?) იმ თეორიისა, რომლის შესახებაც გეპქეს ამ ხანათ ბაასი* მეგრამ, როგორც ზეით დავინახეთ, ეს მის მიერ „მოკლეთ“ ნამზობი „დედა-აზრი“ ერთიანათ ყალბია; ამ სიყალბეზე ატყუელი წერილი რაღა უნდა იყოს? შემდეგ კოდე ტყუილები მოდევნ. ავტორის აზრით დიალექტური მატერიალიზმი გამოირკვა მაშინ, როცა ბიოლოგიაში უპირიონო ეელო:უციის* მოპლერება დამარდა. ნამდვილოთ კი მარქსმა და ენგელსმა გამოათქვეს თავისი ისტორიული თეორია 1844—1848 წწ. ე. ი. მაშინ, როცა ბიოლოგიაში კიუტეს და

აგასისის თეორიები მეფობდენ და უპირიონო ეელო:უციის ხსენებაც კი არ იყო. (ლამარკის მოძღვრებას რაეითიარე ადგილი არ ჰქონდა მაშინდელ ბუნების მეტყველებაში).

ამ გვართ ბნ ფხას მოუწადინებია დიალექტური (ეკონომიური*) მატერიალიზმის კრიტიკას ქვეშ გატარება. სურელი ჩინებულია, მაგრამ, სამწუხაროთ ის კი აღარ ცოდნია, თუ რას შეიცავს ეს თეორია, რაში მდგომარეობს გასარჩევი სავანი. ამიტომ ავტორი არა სანატრელ ყოფაში ჩავარდნილა: თავისი ან განზე გავიონიო აზრი მიზანში ამოულია და თავის თავთან ბრძოლა დაუწყია, თანაც გვარწმუნებს მტერს ეებრძვიო. აი, კრიტიკა! ამასთანავე არც ერთთ ის არგუმენტი, რომელიც ჩვენ მოეყენეთ მის მიერ შეთზულ მატერიალიზმის წინააღმდეგ, მას არ მოუყენია. აი, ბრძოლა!

ნუ თუ საჭიროა, მკითხველო, ავტორს ქვეით გაეყეთ კიდე და მის ისე სწინააღმდეგო კრიტიკას თქვენი ყურადღება მიეპყრა? ღირს კი ამათ? მართალია მისი წერილის გარჩევისთვის დიდი შრომა არ დაეკვირდება, რადგანაც ის თავის თავს არჩევის, რასაც ერთს ხელით აშენებს, იმას მეორეთ არღვევს, ეს შენება-ნგრევა ერთობ სასერიო სანახავია და თუ სერიის, მაღაზე ხართ ეს საარაკო წერილიც გაეცნოთ. მაშ დეიწყით თავიდან.

ბ-ნ ფხას უფიქრია, თეორია „ეკონომიურის“ მატერიალიზმისა დაუქმებულთა ადამიანის კეების მოთხოვნილებაზე, მაშინ როდესაც კიდე არის მისი მოთხოვნილება, მოდი მე ათხიეეს მიეიღებ მხედველობაში და ამ თეორიასეით ცალ-მხრივი არ იქნება ჩემი თეორიაო. ამისათვის ის ასე იწყებს თავის წერილს. „სულიერ არსებათა ერთ ჯგუფს აქვს მხოლოთ სამგერო უმთავრესი მოთხოვნილება: საზოგადოობის, თავის დაცვისა და მრავლობისა“. მცერარებს განა არ აქვს ეს სამი მოთხოვნილება? რატომ სულიერ არსებათ მიუსაკუთრა და არა მთელ ორგანიულ ქვეყანას?

ეელო:უციონერის კიბის მაღალ საფეხურზე მედიდურათ დგანან მეორე ჯგუფის წარმომადგენლები—განაკრობას ავტორი. მათ მეოთხე მოთხოვნილებაც აქვთ,—მოთხოვნილება თამაშობისა, დროს გატარებისა, ადამიანიც ამ მეორე ჯგუფის ცხოველებს ეკუთვნის. სულიერი მოთხოვნილება ადამიანისა, მხოლოთ მეორე მხარეს წარმოადგენს უკანასკნელის (თამაშობის) მოვლენისა“. ამნართ, ახლა ჩვენ ვიციოთ შემდეგი, ადამიანს ოთხი მოთხოვნილება აქვს: კეების, თავის დაცვის, გამრავლების და თამაშობის, ხოლო სულიერი მოთხოვნილება თამაშობის რიგს ეკუთვნ

*) იხ. „ჰეპლი“ № 19.

გ. გ. გ. გ.

ნის ე. ი. გონებრივი განვითარება, მეცნიერება, ხელოვნება და სხ. თამაშობას წარმოადგენსო. რა დამოკიდებულება არსებობს ამით შორის? ავტორის აზრით პირველი ალავი უჭირავს კვებას, მეორე თავის დაცვას, მესამე გამრავლებას. „თუ პირველი დამკაყოფილება დაუკმაყოფილებელი და მოსაპიბილია, მეორეც მოკვეთილია და მისი სწენებაც არ არის“ ასე ემართება მესამესაც. მაგრამ არც ის არის სახეირი, რომ ამ მოთხოვნილებას შეაჩერდეს; საქმე ის არის, რომ თუ ენებთა მოთხოვნილებას, მოთხოვნილებას თამაშობისას, დროს გატარებისას მოისპობ და აღმოაფხვრი, იმ შემთხვევაში დარწმუნებული უნდა იყო, ზედა საფეხურიდან ქვედაზე ჩამოხტები“ აი, როგორი იგრარქიულათ არის აკიბული, აღამიანის მოთხოვნილებანი! თავს იკვებავს უბრძოლველათ, თავის თავის დაუცველათ, ხოლო როცა გაძეხი, თავს რცავ, სულ-მოლოს როცა გაძეხი და თავი დაიფარე, გამრავლების წყებულბათ მაგრამ არც ერთ ამ საქმეში გონება არ უღვივა, ცინაილბან გონების მოთხოვნილება თამაშობის მოთხოვნილება. ამისათვის ავტორი გვიჩვენებს „სახეირ-არ არის“, კვების მოთხოვნილება დაიკმაყოფილო და გონების კი არაო. ცხადია, ცხოვერება შესაძლებელი ყოფილა გონების დაუხმარებლათ. გონება ცხოვერების გარეთ დავს, ის თამაშობის როცს ეკუთვნის*) ამ გვართ, ბ-ნმა ფხამ აღამიანი დაპყო ოთხ ნაწილათ, რომლის თითოეული ნაწილი იგრარქიულ, უნცროს-უფროსობის წესს ემორჩილება, ე. ი. ავტორს აღამიანი კანცელარიათ მიუილა. გარჩევა იმაშია, რომ ნამდვილ კანცელარიაში გონებით მუშაობენ, რომ იცხოვერონ, ბ-ნ ფხას კანცელარიაში კი გონება მე-

ოთხე პირია, ყველაზე უსარგებლო და ხშირათ მისრ გარეთ გავდებაც კი შეიძლება. აქ მხოლოათ კამენ, იბრძვიან, მრავლობენ. გონებას ადგილი არა აქვს, ის თამაშობის რიცხვან ვადარიცხული. ყველაგან ბატონ-ყმბას, ყველაგან მორჩილება, ცხოვერებაში, აღამიანის ბუნებაში! თუმცა ეს ასეა, მაგრამ ბ-ნ ფხას ცოტა ქვეითი აღარ მოწონებია და ძირიანათ არღვევს: „ლორსია (!) აღნიშვნისა აგრეთვე ის გარემოებაც, რომ ამ მოთხოვნილებათა მივითი რაგი მჭიდროათ არის ერთმანეთზე დამოკიდებული. ერთი მოთხოვნილება მეორეს გამოიწვევს ხოლმე და ერთმანეთზე გავლენა აქეთა“. ახლა ჩვენ მეორე ამბავი გავივით. თურმე თავს და დცვის და გამრავლების მოთხოვნილება გამოიწვევს კვების მოთხოვნილებას; თამაშობის, გონების მოთხოვნილებას გველენ ჰქონია დაწარჩენზე. არია წესები, უმცროსი უფროსს აღარ ემორჩილება. ზვეით სასტიკი მორჩილება იყო დაწლებული, აქ კი რველიოუცია ამტკუნება: ოთხივე მოთხენილება ერთმანეთს შეჯახებიან. აბა, ვინ ვის აჯობებსო და ისე დატრიალებულა საქმე, რომ ყბათ-აღებულ გონების გამარჯვება დაჩინია, სრულიად თუ არა, საწახეგროთ მაინც, ასე გვაჯერებს ამ არეულობის მეტაური—ბ-ნი ფხა: „რადგან დღეს ფრიად საძინელი შევიქნა ოთხივე მოთხოვნილების სრული დაკმაყოფილება, ამიტომ თანამედროვე კაცობრიობის ბეგერი განათლებული წვერი დაუკმაყოფილებლათ ტოვებს წარმოშობის, გამრავლების მოთხოვნილებას მის მაგიერ გონების და სულიერ მოთხოვნილებას იკმაყოფილებსო“. ასე ვახლავს, წინანი უკანო, უყანანი წინო. გონებას ერთი ძირითადი მოთხოვნილება აღმოუფხვრია. უცლონ მეცნიერები დამახინჯებულან, წარმოშობის მოთხოვნილება აღარ ჰქონებიათ! სწორეთ ძლიერ ფხიანი უნდა იყოს ასეთი მარგალიტების აღმოჩენა!

ნ. გორდანი

(შედეგი ქება)

სახეყბარა ვასარიაბი

ბ-ნ ნა ლს

რ მიკერის, რომ ორპირელი სჯი და არჩეე ორპირულათ; რა ვუყოთ, რომ ყოველივე გაჩენება ჰრელ-ჰრულათ!

მხოლოთ მიკერის ბრძოლის ველზე, რომ გაკრილსარ დეე-მირულათ! როცა არ აქვს მაგ შენ ხანჯალს ჰრა და ბასერა ორპირულათ...

ჯობის ცხენზე შესკუპულბარ, აინდროკებ მეტარულათ,

და გინდა მით მთა და ბარი გადალახო, განელო სრულათ.

უჩანხაზო თათვის პატრონს, ანწლისა გაქვს მშელოდისარი, მეთე ნაკარში ბღღერის ამღენს მცხესთა ვახლავს რაზმათ ჯარი.

მტრის ჩასყალაბ-ჩასანთქავათ, შენ ძალ-ლონენს არ იზოგავ; მაგრამ მსვლელი უგზო-უცვლიოთ ღმერთმან უწყის, სად დაბროგავ.

გაცოფებულ-გააფთრებულს გულს ეგდება ცეცხლის ალი; ცრუ ყარამან-ამირანო ჩემს კისერზე შენი ხმალი!

ჩეს-ჩეგრელი

ორიოდე სიტყვა თონელ „ბობინისკი და დობინ-სკის“ *)

„შური უარყო, ვისაც წამი
ქვეა ქონდა ნატყადა,
შეჯდა და გაჯანსიქა,
ისმანა ცესხა მადანა.“

გურამიშვილი

ანთ ივერის* 58 №-ში არის დაბეჭდილი ხელმოწერილი კორესპონდენცია თონელ-თიდან, რომლის შინაარსი არის შემდეგი: „თონელთა შირსებობს ერთი სამრევლო შკოლა, რომელშიაც საღმრთო წერილის სწავლება დაეღუბული აქვს ადგილობრივ ბლაღოჩინის მიღ. კოშორიძეს, მაგრამ ეს საჯანი უყურადღებოთ ყოფილა და არის მიტოვებული მისი გულგრილობისა გამო. ავტო მე-შვიდე თვე მიდის, ენენისთვის აქეთ და ამ ხნის განმავლობაში მამა კოშორიძის ორჯელ არ შეუღვამს ფეხი გავეთილებს მისაცემათ. საუბედუროთ არც წინა წლებში უყუთებდა რამე, არ გენახავს, რომ მ. კოშორიძეს ერთხელ ფეხი შეეღვას კლასებში. ამ საგანს ასწავლიდა მთავარი-დაიკანი ხოზაროვი, თითქმის ორი წელიწადი უფასოთ, რომლის მეოხებით შეგირდებმა შეინიერათ შეისწავლეს საღმრთო ისტორია, რაც ცნადა და მტკიცდა ეგზანენებზე — გამოცდის დროს.“

ბოლოს მოუწოდებს უმაღლეს მთავრობას, „რათა ყურადღება მიექცინდ და ამ უწყსოვნის ბოლო მოუღონ“. როგორც შემდეგიდან დინახავს პატრიარსი მკითხველი ეს მოწერილი კორესპონდენცია თავით ბოლომდე სიტყუე და ცილისწამებაა. იგი არის ნაყოფი მხატვ ტენის პატრონისა, სულ-მდაბლის, წამსდარი ხასიათის (მექანე) კაცუნასი, წინააღმდეგ ამისა იგი არ დაუფრავდა თავის ენობას, მაგრამ „დობინისკის და ბობინისკის მგზავსთ კაცუნებს განა მტკიცე ხასიათი და მალალ-სულოვნობა მოეთხოვება?“

ამ თონელი „დობინისკების“ წყალობით მრავალი ცილისწამების საჩივრები იყო გაგზავნილი ჩემზე უმაღლეს მთავრობასთან... ჩვენ ერთ დროს გამოვაშკარავეთ გაზეთის ფურცლებზე, როგორც ამ ცრუ საჩივრების შინაარს, ავრთვეთ ამ „ბობინისკების“ ენაზაბასაც. თონელთს პატიეცემული ინტელიგენცია, თუმცა ამ რჯულის კაცუნებს ზიხლით უყურებენ, მაგრამ ჯერ კიდევ ვერ აუღიანებენ იგინი, რადგან უზიღავთ კულისებიდან ფაფურობენ.

*) ეს შესუხი უფრო რიგი იყო თავით „ივერის-ში“ დასტამბულიყო, მაგრამ რადგან „ივერისის“ რედაქციამ უარს განაცხადა, ამისთვის ავტორის თხოვნით ესტამბათ; „ქველის“ დამატებაში.

თუმცა თვით საგანს არ შეეხება, ჩემო გულითაღო მკითხველო, მაგრამ დასასურათებლათ ჩვენ-ბური „ბობინისკების“ ხასიათისა, რომ მათ გოგოლის „ბობინისკებს“ წინ გაუსწრებს, მოგახსენებთ მრავალთა შორის ჯერ ერთს მათ ოინაზობას, რომელიც მონდა ამ თვის ექვსში. ორ თონელ პირთ შეედგინათ საჩივარი ახმეტელი კაცის პეტრე ხარიტონაშვილის სახელობით, სემზე; მოეწერათ მის მაგიერ ხელი და გაგზავნათ საქართველოს ეგზარხოოსთან. რა ცოდვას და დანაშაულობას ძძანებთ, რომ იმაში არ იყო მოხსენებულთ. ეითომ მთ, ბლაღოჩინი კოშორიძე, მისი მომქმედი ვარ და თხოვდა მოჩივარი გამოაძიებლიე ჩემს დასჯას, მაგრამ მთავრობას დაენიშნა გამოძიება. მოუვიდა რა იმ მოჩივარს, — ხარიტონაშვილის უწყება, თხოვდენ თავის საჩივრის დამტკიცებას.

გაიგო რა ეს, ეითომც მე მიჩივის, ელდა ეცა საწყალს კაცს. შეშინებულმა ამ მოულოდნელი ამბით მიმართა საქართველოს ეგზარხოოს თხოვნით, რათა მივსაო ეს სიტყუით შედგენილი საჩივარი და იგი პასუხის გებაში არ მიეცათ, მაგრამ გამოძიება მაინც გაუგარქმელებინე.

გამომძიებელმა წაუკითხა რა და გაელთარგმნა საჩივრის შინაარსი, შეძახა გოაცებულმა პეტრემ: „აჰ, დებრთა ჩემო! ეს რა ამბავი მესმის! პატრონო, მე ბლაღოჩინი კოშორიძეს ვერც კი ეიცნობ, მე ამისთანა საჩივრებს ბლაღოჩინზე ფიქრათაც ვერ წარმოვიდგენდი, ან როგორ დავამტკიცებ მე თხოვნის გაგზავნა მინდოდა სხვა პირზე და სხვა საგანზე და შენგ მაგ სულწაწყმენილებს მ? სისაურს და ნამოჩადეს, რა ეშმაკება ჩაუდენიათ? ეშმაკებით დამიხდენ თონელთში, მიცნობდენ, მკითხეს მიზეზი აქ ყოფნისა, მეც ეუთხარი, წამიყვანეს თავიანთ სახლში, დაწერეს, ხელი თითონვე მოაწერეს და ეიდეც გაგზავნეს. აბა, რას მოვიფიქრებდი, თუ ამისთანა იონებს ჩაიდენდენ ჩემი სახელით, მოადე და დღვის შემდეგ ენდე შენ წიგნის მკოდენ ნასწავლ ხალხს“ *).

ამისთანა თვალთმაქცობა განა შექსპირის „რაგოს“ და „ოიკიმის“ ოინაზობაზე ნაკლებია? 16 მანეთის ისტორია რომ მოიხინოთ, უფრო გადკარბებულთა, მაგრამ იგი შემდეგისთვის იყოს.

დეუბურუნდეთ თვით საგანს, თუმცა პატრიარსენბა მოითხოვს, რომ კაცმა თავის თავზე არ უნდა თქვას რამ კარგი და საქმბური, რადგან თავის თავის ქება ერთ დამაბალ კიტრის წონათაც არა ღირს, მაგრამ ბოდშს ეიხბი მკითხველ საზოგადოებასთან, რომ ამ ცილის წამების დასასრულებათ თვით საბუთით და ფაქტებით ეილაპარაკო. უჩინარო ცრუყე-

*) პეტრე საჩიტონაშვილის შესუხი სიტყუების-ტყუით შეტანილია განახენში.

ნტელა კორესპონდენტო! თქვენ კარგათ იცით, რომ ჩემ გადმოსვლამდე თიონეთის მრევლში 1889 წ. რა მდომარეობაში იყო საღმრთო რჯულის სწავლა თიონეთის შკოლაში. აი, რას წერდა ამხვე რევიზორი 1889 წლის ანგარიში: *) Знания учеников по русскому и грузинскому языку, а также по арифметикѣ весьма удовлетворительны, что рекомендуетъ учебный персоналъ съ хорошей стороны. Но къ сожалѣнію, сравнительно слабы знанія учениковъ по закону божію и первоначальному вѣдѣнію (обихоту отчетъ общества воз. прав. хрис на кавказъ за 1889 г.).

ეს ხომ ასეა, აბა, ახლა შემდეგ წლებში დაუგდეთ ყური, თიონელა „ღობჩინსკი“ როგორ იცვალა ფერი საღმრთო რჯულის სწავლამ. შემდეგ იგივე რევიზორი წერს: „Особенно хороши успѣхи учениковъ по закону божію. Названный предметъ за прошлые годы всегда оставялъ желать очень многого, но съ поступленіемъ новаго законоучителя, —благочиннаго священника Іосифа Кошоридзе дѣло преподаванія закона божія измѣнилось до неузнаваемости къ лучшему“. (см. отчетъ общ. воз. хрис на кавказъ за 1890 г. ст. 277).

„Учебная часть, особенно преподаваніе закона божія, поставлена въ школѣ очень хорошо. Въ данномъ отношеніи Тіонетская школа представляетъ единственныя прихѣвъ между всѣми школами общества, откуда ученики выносятъ въ полнѣ осмысленныя, надежде съ усвоенія и совершенно достаточныя свѣдѣнія, чѣмъ школа обязана законоучителю, благочинному свящ. Іосифу Кошоридзе“. (отчетъ за 1891 г. стр. 157).

ჩი ვი ერთი შკოლაში გრუზინეკაი ნასელენი კანონი ბოჟი ნე პროხოდითა სე такою обстоителностью, подробностью и полнотою, сѣ такимъ тактомъ, умѣნიемъ и осмысленностью, какъ въ Тіонетской. (отчетъ за 1892 г. стр- 156). შემდეგი წლების ანგარიშები „ოცხტი“ ხელთ არა გვაქვს.

თუ გნებავთ ნურც ამ დაწერილ ქება-დიდებას დაუჯერებთ. მივმართოთ თვით ნამდვილ ფაქტებს იმის დასამტკიცებლათ, რომ საღმრთო რჯულის სწავლა ნამდვილს ქეშპარიტს პედაგოგურის ნიადაგზე იყო დაყენებული.

ჯერ ერთი ეს მიბძანეთ და იმისახელით, ცრუ-პენტელა შუერთი აღჯნებულა კორესპონდენტო, რომელ სოფელში, ან რომელ ქალაქში არსებობს იმისთანა (ერთ კლასიანი) პირველ დაწყებითი სამრეკლო შკოლა, რომ იქიდან სწავლა-დამთავრებულ შეგირდებს იმავე წელში მოუშვადებლივ შეძლებო-*) ჩვენ სიტყვა-სიტყვით ვწერთ, როგორც ჯედა ნაია.

დათ გვზამენის დაჭერა სასულიერო სასწავლებლის მეორე კლასში? აილთ მიქვენან ნაქები ქალაქის სამრეკლო შკოლები და მიჩვენეთ იქიდან ამისთანა მაგალითები. მაკარა აქ სწავლა-დამთავრებულნი შეგირდები თელავის სასულიერო სასწავლებელში მაგ. დადით მგელიაშვილი, აზრამ აზრამიშვილი მიღებულ იქნენ პირდაპირ მეორე კლასში ვეგშენით. აგრეთვე ბესო წიკლაური, რომელიც თიონეთის შკოლის მეორე კლასში მიიღეს იმავე სასწავლებელში; აგრეთვე შარშან ნიკო ჩუტაიაშვილი მიიღეს პირველს კლასში. მოუწოდებ ჩემ მიერ უწნობთ თელავის სასულიერო სასწავლებლის ზედამედველს უ შიო შუთკაშვილს და პატიოსანთ მასწავლებელთ, გარდა სხვა საენისა, როგორ იცოდენ საღმრთო ისტორია და მიკელ მართლ-მადიდებელი კატეხიზმა, არამც თუ ქართულათ, აგრეთვე რუსულათ, წინააღმდეგ ამისა არ მიიღებდენ მეორე კლასში.

ამათ გარდა აქ კურს დამთავრებულნი შეგირდები —ივან ბითაშვილი, სიმან სამუკაშვილი და ბოძაშვილი იყვენ მიღებულნი დუშეთის ორ კლასიან სასწავლებლის პირველ კლასში.

როგორ განვითარებულნი იყვენ საღმრთო რჯულში ის შეგირდები ეკთხობს დუშეთის შკოლის რჯულის მასწავლებელს პატიოსანს მ. ბერძინშვილს. ახლა რას იტყვიეთ თიონელა „ღობჩინსკი“ ამ ფაქტების წინააღმდეგ? თუ წინა წლებში გულ-გრილათ ეცილებდით შკოლის საქმეს, ეს ფაქტები საიდანა გაჩნდნენ? არა, მეკორე „ღობჩინსკი“, იცოდეთ, რომ უმიზნულთ მოუღვენა არ იქნები.

მამინაც, წარსულ წლებში, თუცა ეს მაგალითები თელაწი ქანდათ ჩვენ „ღობჩინსკეს“, მაგრამ მიინც გამოილაშქრეს შკოლის და იქ მუშაკთა წინააღმდეგ. დაზმარების, წახალისების და გულშეზრდავლ სიტყვს მაგორ დაუწყეს გამოზა პატიოსან მუშაკს—მამინელს მასწავლებელს უ. და თაბუნიძეს და ჭარბით აესებდენ მამინაც ვაზეთის ფურცლებს: (სამწუხაროთ ახლა ჩვენ ხელთ არა გვაქვს იმ ვაზეთის №№) „შკოლა უკან-უკან მიდის, იღუპება, ჯვარს აცეთ ქრისტე“, „სოკეილი მაგ მაცდურ სოკრატოს—გამძახოდენ თიონელი ფარსიელები. თურმე პირადი ანგარიშები ჰქონდათ მასწავლებელთან და საჭიროთ კი წინდა ასპარეზო გაზადეს—ცოტას გაწყდა კინაღამ ერთ სისხლშიაც ფეხი არ შეადამეიერეს, ძალაუზებურათ თავი უნდა დანებებინა და კდეც დაანება თიონეთის შკოლას. ტყუილია, თიონელა „ღობჩინსკი!“ თქვენისთანა მზგავსთ კაცუნებისაგან ბეერი დალი მოგაგონდება, როგორც მამა ლეონიძის, აგრეთვე მამა და მრავალს

აქტ.

აქ მყოფთ თიონეთის შკოლის წამდელით გულშემატკიერებსაც. წარსულ წლებში განიზრახა მ. ლენინდემ დეარსებინა ს. თიონეთში ორკლასიანი შკოლა. მიმართა ამ საენისთვის ორ საზოგადოებას თიონეთის და ზემო თიონეთისას, რომელშიაც კომლითა რიყით აღემატება 800 კ., ახლად წელიწადში კომლზე ათ შკურს. დავებარენ ამ საქმეში პატროსანი ამ მხრის სამართველოს ვაელენიანი პირნიც: თიონეთის მცხოვრებნიც დათანხმდენ. მეორე დღეს მოხდა ყრილობა ზემო თიონეთში ამავე საენის შესახებ. ზემო თიონელნიც დათანხმდენ—დაადგინეს განაჩენი. 250 კაცს მოაწერა ხელი. (ეს განაჩენი დღესაც ჩემთან არის) მეორე დღეს ხახამოშრალის დავჩიით, როდესაც თიონელმა გლეხკაცებამ წინააღმდეგ სხვა საზოგადოების უფრო განცხადა 50 კ. მიცემაზე კომლზე. რათა?—თურმე ნუ ბძანებთ, ზოგიერთ ვაებატონებს პირადთა კი შკოლის ერთგულესს—დაეჯერებინათ უბირო ხალხი, რომ კელე მაგ 50 კაბ. მოუღატებენ (მ) სამ მანეთს და შემდეგ ახლანდელი შკოლის ხარჯიც სულ თქვენ დაგაწებთ კისერზე და ახლად გირჩენიათ უფრო განაცხადით. აა, აწენებული საქმე როგორ ჩაუტყუეს ამ იქედნებმა. რათ დენიან შკოლის და მას შინა მშრომელთა აბა, რა მოგახსენით და ეს კი ვიცი, რომ ამ შკოლამ მათ ბუიროს სკოტე მოუტანა, მაგრამ იქედნის თვისება თურმე,—ამბობენ ბუნების მოტყუებლი,— ჩემო მკითხველო, ისეთია, რომ რომცა იგი ახლდება თაის კეთილის მყოფელს—დელას მკლავსა.

დაუბრუნდეთ ისევ უჩინარ კარგსაზნდენტის კორებს, იგი ბძანებს, „რომ წელს—შვიდი თვე მიღის და შკოლაში ფეხი არ შეუდგამს ბლალ. კონოროძესა და არც სხვა ეინმე ასწავლის საღმრთო ჩჯუღსაო“.

ორი თვე, მართალია, ეწყენისთვეს და ლენინობისთვეში სრულებით სწავლა არ იყო, რადგან ძველი მასწავლებელი გადაყვანილი იყო და ახლია ჯერ არ იყო მოსული. შემდეგ, ნოემბრიდან, როდესაც შკოლა ჩიხბარა მასწავლებელმა და სწავლა დაიწყო, ყოველთვის დავდიოდა და დავდიეარ, თუ რაიმე მოვლობისა, ანუ თანაღმებობის გამო დაბრკალემა არა მომცემია რა, მაგ. როგორც ბლალიჩინს, მაქვს მთავრობისაგან მონადობილი მრაველი გამოძიება, არაც თუ თიონეთის მხარეაში, სხვა საბლალიჩინოშიაც. სტაროსტების ამოჩრევა კანონის ძალით უთუთოთ ბლალიჩინის თანადსწრებით უნდა მოხდეს, არის კადვე მისთანა მრავალი საბლალიჩინო საქმეებია სხვა-დასხვა რწმუნებულ ჩემდა საბლალიჩინო მრევლებში, სადაც აუცილებელ საქირებებს მოითხოვს ჩემი იქ დასწრება. ვარდა ამისა, როგორც მრევლის მოღველს, სხვა-დასხვა ქრისტიანულ წესების ალსა უღლებლათ—მოსანათლათ, ავათმყოფის

საზიარებლათ, მიცვალბულის დასასაფლავებლათ თიონეთის მომრიგებელ სასამართლოში მოწმების დასაფიცებლათ და სხვა მიწვევენ ხოლმე და მრავალჯერ შკოლიდან მიეყევარ ხოლმე. ამისთანა შემთხვევებისა გამო რასაკვირველია, კლასებს დავკლებიეარ. ჩემ მაგიერ დამივალბოდა და კელე კი დედვად დავავალბე ჩემ მთავარს ასწავლის ხოლმე ჩემის ჩენებით და ხელმძღვანელობით ჩემს იქ არ ყოფნაში. 1891 წ. თეთონი მგ მოვეთხოვე უმაღლესს მთავრობას, რომ უსწავლელი მედაეთნის მაგიერათ ჩემთან გამოეწვესებინათ მეოთხე კლასელი მაინც, რათა შეძლებოდა სწავლება საღმრთო რჯულისა, როდესაც მე ზეით ჩამოთვლილი შემთხვევების გამო დავაკლებოდი კლასებს. თუმცა საქმე ასე ყოფილა და იქნებოდა კიდევ, მაგრამ საღმრთო რჯულის სწავლება სამავალითოთ ყოფილა და კიდევაც იქნება დაყენებულ თიონეთის შკოლაში.

რაიც შეეხება შრომის ფასის მიცემაზე მთავრადიკან ხიზანაშვილს, ამაზე მე ლაბარაკს საჭიროთ არ ვრაცხ; ეს თეთი მ. ხიზანაშვილმა უკეთ უწყის. მაშ ამ წელში თუ ფეხი არ შემვიდგამს შკოლაში და არა მისწავლებიარა, ხომ შეგირდებსაც არა ეცოადნებთ რა?

შკოლა მეორე ტაძარია, მისი კარი ყოველთვის და ყველათვის ღიაა, ვისაც სურს, მობძანდენ და იხილონ, თუ როგორ იციან ეს საგანი. პატიეცმული თიონეთის საზოგადოება ყოველთვის დასწრება ყმაწვილების გამოცდაში და ყოველთვის ემაყოფილნი დაბრჩენილან ბეგშემის კოდნით.

ახლა თქვენ, თიონელი, „ბოზინსკის“ როდის აიხდით თქვენდ უჩინმანინის ქულს? კადვე როდის და როგორ დავარწმუნოთ მკითხველი საზოგადოება თქვენ სიცრუეში და ცილისწამებაში?

აი, მაღლ—მაისში. მაღლობას ეწირავ უფალს, რომ თიონელი „ბოზინსკის“ ხელთ არ არის, არიან იმისთანა ვანეთარებულნი პირნიც, რომელთაც ზედ მიწვევით იციან, ესმით სწავლის (პედაგოგის) და პირველ დაწყებითი შკოლის საქმე. მაგ. თიონეთის მხრის სამართველოს სეკრეტარი უ. დ. როსტომაშვილი, რომელსაც სწავლა დამთავრებული აქვს თბილისის საოსტატო ინსტიტუტში და რომელიც რვა წელიწადი იყო მასწავლებლათ ამავე შკოლაში, ამავე სამართველოს საქმის მწარმოებელი ე. იოსებ ცისკარაშვილი, რომელიც ცხრა წელიწადი მეტი ეწეოდა ამ მძიმე უღელს სასოფლო შკოლებში და ამავე სამართველოს მოხელე უ. ი. ყანაიელი, რომელთაც გორის საოსტატო სემინარიაში აქვთ სწავლა დამთავრებული. მოივიწყებ მათ ყმაწვილების გამოცდის დროს. აკრეთვე ყველა აქ მყოფ

განათლებულ პირთ და თქვენც, უწინარო კორესპონდენტო, მხოლოდ „ქიმიკარი“ კი ბრძანეთ, რომ დაერწმუნდეთ თქვენ საკუთარ ფრთხვებში ბრძანდებით, თუ ყვესავით ნათხვარ ფარზავანგისაში. სხვამაც უნდა გაიგოს, რა ფრინველი ბრძანდებით, თორემ მე დიდისანია ვიცნობთ და ვიცი კიდევ, რომ თქვენ შკოლის საქმე ისე გეხმისთ, როგორც ვევიპტური იეროლიდებისა და თიონების შკოლისაც ვულ-შემატკივარი ბრძანდებით, როგორც ნერონი თავის აღმწდელი სენეკასი.

მე ყაბული მექნება, როგორ გადაწყვეტილებას დადგენენ ყმაწვილების ცოდნაზე და ჩემ

შრომაზე ეს ზემოხსენებულნი პატივცემულნი პირნიც, ხოლო თქვენ „უწინარო კორესპონდენტო“ უკეთუ დამტკიცდა ყმაწვილების გამოცდის დროს (რომელთაც თქვენი ცილისწამებით შეიღ თვეს არა უსწავლიათრა), მათ შეგვნებით ცოდნით საღმრთო რაჯული, და არც რომელიმე პირველ-დაწყებით შკოლებაში ისე ერთლთა ვერ გაივლიდენ სხენებულ სავანს, მაშინ თქვენ მიისაკუთრეთ ეს სახელი: „თიონელი ბობინისკი“, ახლა ეს ჩემ მიერ მოხსენებული ფაქტები უარყავით და კვლავ კიდევ განაგრძეთ წერა

ბლადიჩინი მღ. ი. კოშოროვი

პეტერბურგის სახანაურო ბანკის უმთავრესი მოგებანი

სურსათი		მოგება	სურსათი		მოგება
რუბლ.	კოპ.		რუბლ.	კოპ.	
5027	50	200000	6925	30	1000
1239	47	75000	15112	11	1000
91378	50	40000	2594	1	
15840	17	25000	4325	6	
19692	2	10000	11088	16	
14746	3	10000	7664	11	
14303	32	10000	3091	3	
13737	29	8000	12003	3	
1547	21	8000	6983	44	
3677	18	8000	2070	47	
2011	14	8000	66	28	
7530	29	8000	15836	41	
15174	1		4619	9	
15641	48		7544	5	
15808	44		1107	42	
16358	39		8605	42	
6794	16		15060	5	
15858	24		14899	38	
11297	19		10341	38	
11268	11		6006	3	

1,000 მან. თეთროულს

ქალაქის თვით გამგეობა ამით აცხადებს საყოველთაოდ, რომ ქ. თბილისში, თანახმით ცხენის ბაზრობის შესახებ დებულებისა, რომელიც არის დამტკიცებული კავკასიის მთავარ-მარტბლოს მიერ, ცხენის ბაზრობა დაიწყება ხუთს მაისს 1895 წლისა და გაატანს 18 მაისამდე. ამიტომ ქალაქის გამგეობა უმორჩილესათ თხოვს მახრების უფროსებს სხვა-და-სხვა დაწესებულებათა წარმომადგენელთ, აცნობონ მცხობარებლებს ზემოთ აღნიშნული დრო ცხენის ბაზრის გახსნისა და მით ხელი შეუწყონ ამ სასარგებლო ცხენების მოშენების საქმეს კავკასიაში. (3—2)

ქალაქ თბილისის საბჭო ამით აცხადებს საყოველთაოდ, რომ თბილისის გუბერნატორმა 13 აპრილს 1895 წელს დაამტკიცა ტაქსა, რომლითაც თბილისის რეინის გზის სადგურიდან ქალაქში წამომსვლელნი ეტლში გადაისდებიან სამ აბახს, თხუთმეტი შურის მკეყრათ, რომელიც დღემდინ ერთმეოდათ (3—3)

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წერეთლისა.

განხილვა

ვინაიდან მოპრიებელი მსაჯულის განჩინებით დადგენილის 20-ს მაისს 1893 წ. უნდა გაიყოს უძრავი ქონება, სახელდობრ „ქალის მთა“, ამისათვის შორაპნის მახრის დ. სახტერის ნოტარიუსი აბაშიძე მოიწვევს განცხადებულნი მამულის მონაწილეებს, რათა გამოცხადდენ იმე მახრის სოფ. ქალას თუთხმეტს მაისს 1895 წელსა და დაესწონ ამ მამულის ცნობაში მოყენას, აწერას და დაფსებას. ნოტარიუსი დ. აბაშიძე.

გაბიერტი გვილის ექიმთა

გ. ი. ჭიჭინაძისა და ქ-ნის ქ-სს. დ. ილა-რიონოვისა, მისეილ. ქუჩა, სახლი კრახუჩის, 79, ავადმყოფს მიიღებენ დილის 9—3 და საღამოს 4—7 საათამდე.